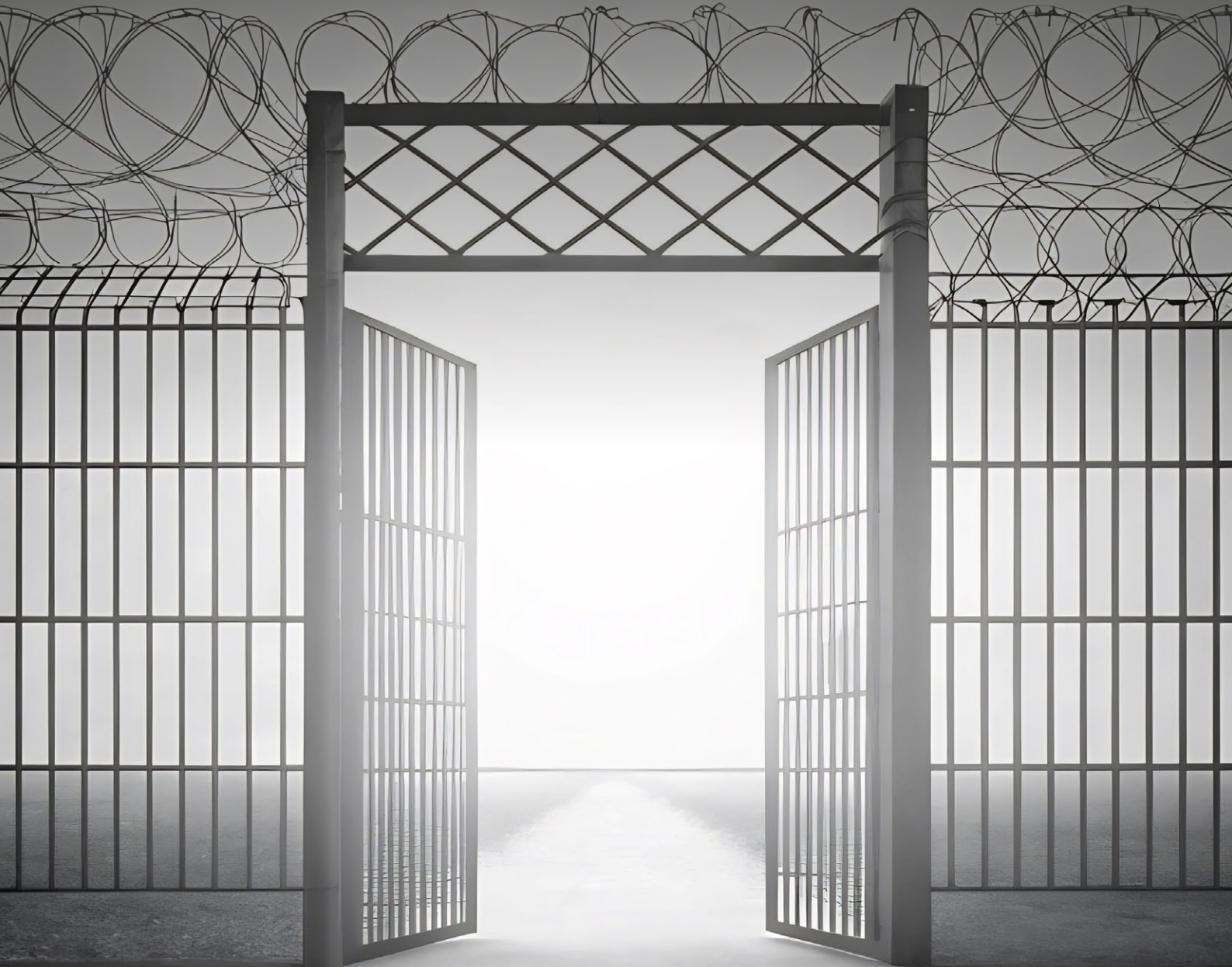

OPPFØLGING AV INNSATTE

etter bruk av makt, isolasjon og tvangsmidler

Kartlegging av
behov for evalueringssamtale

SIFER

Forord

Innen psykisk helsevern krever regelverket at pasienter som har opplevd bruk av tvang tilbys en evalueringssamtale, også kalt «ettersamtale». Hensikten med en slik samtale er at pasienten skal få muligheten til å bearbeide egen opplevelse av tvangsbruken, samt at innholdet i samtalen kan gi grunnlag for læring, kvalitetsutvikling og forebygging av tvang.

Til tross for regelmessig bruk av makt, tvangsmidler og isolasjon i norske fengsler finnes det ikke noe tilsvarende regelverk som avkrever en oppfølgende samtale for å bearbeide, lære og forebygge.

Denne rapporten er basert på 25 intervjuer av både innsatte og ansatte ved norske fengsler, ved Rådgiver Mona Iren Nilssen ved SIFER Nord, UNN Tromsø. Intervjuene har hatt som mål å kartlegge hvordan bruk av makt og tvang følges opp, og hvorvidt strukturerte evalueringssamtaler, etter modell fra psykisk helsevern, kunne være nyttige også i fengslene.

I korthet beskriver rapporten at tvangstiltak oppleves som belastende av de innsatte, og at oppfølging etter slike tiltak er tilfeldig og ustrukturert. Flertallet av både innsatte og ansatte stiller seg positive til ettersamtaler, men begge parter peker på en rekke utfordringer for at slike samtaler skal kunne innføres.

Undersøkelsen er finansiert av Helsedirektoratet og SIFER Nord.

Erlend Bugge
Leder SIFER Nord

Tromsø desember 2025

OPPFØLGING AV INNSATTE

etter bruk av makt, isolasjon og tvangsmidler

Kartlegging av behov for evalueringssamtale

The logo for SIFER, featuring the word "SIFER" in white, uppercase, sans-serif font, centered within a dark gray square. The square has a subtle diagonal gradient and a thin white border.

SIFER

Sammendrag

Bruk av makt, isolasjon og tvangsmidler er en del av sikkerhetsarbeidet i norske fengsler, men tiltakene kan medføre store psykiske belastninger for både innsatte og ansatte. Denne rapporten formidler resultatene fra en studie av hvordan slike hendelser følges opp i dag, og i hvilken grad praksisen ivaretar behov for forklaring, emosjonell støtte og læring.

Formålet har vært å kartlegge omfang, innhold og erfaringer med oppfølging etter tvangstiltak, samt å belyse innsattes og ansattes vurderinger av en mulig strukturert oppfølging i form av evalueringssamtaler.

Rapporten bygger på intervjuer med 12 innsatte og 13 ansatte ved fire norske fengsler. Inklusjonskriteriene for innsatte var at de hadde erfaring med å bli utsatt for maktbruk, isolasjon eller tvangsmidler, mens inklusjonskriteriene for ansatte var at de hadde erfaring fra å gjennomføre tvangstiltakene. Analysen er gjennomført med en semantisk og induktiv tilnærming, der deltakernes egne beskrivelser danner grunnlaget for funnene.

Funnene viser at oppfølging etter tvangstiltak i dag er tilfeldig og ustrukturert. Oppfølgingen handler oftest om praktiske behov som mat, klær og hygiene, mens emosjonell bearbeiding og refleksjon sjelden inngår. Både innsatte og ansatte beskriver at oppfølging etter tvangstiltak i dag fremstår som tilfeldig og lite systematisk. Innsatte opplever fravær av forklaring, emosjonell støtte og struktur, mens ansatte peker på tidspress, uklare roller og manglende rutiner som hindrer oppfølging med kvalitet.

Innsatte opplever tvangstiltakene som psykisk belastende, preget av ensomhet, frykt og tap av kontroll. Flere beskrev opphold på sikkerhetscelle som en traumatisk opplevelse, og uttrykte at de ville hatt behov for samtaler for å forstå og bearbeide opplevelsen. De etterlyste forklaring på hvorfor tvangstiltak ble iverksatt, og ønsket mulighet til å medvirke i vurderinger som berører dem. Dersom evalueringssamtaler innføres, la de vekt på at trygghet og relasjon til samtalepartneren vil være avgjørende for å kunne delta åpent, samtidig at nøytrale samtalepartnere utenfor betjentrollen kunne skape tillit.

Ansatte beskrev at arbeidet i dag er preget av høyt tidspress, lav bemanning og fravær av rutiner for oppfølging etter at innsatte har vært utsatt for tvangstiltak. De fleste forbandt dagens oppfølging med «Rapport for opptatt forklaring», som primært dokumenterer hendelsesforløp og ikke innsattes opplevelse. Mange uttrykte at de ser potensialet i evalueringssamtaler, men understreker behov for klare rammer, opplæring og ledelsesforankring dersom slike samtaler skal kunne gjennomføres og bli meningsfulle. Flere mener at en strukturert samtale kunne bidra til læring, forebygging og relasjonsbygging, og at innsatte bør få et tilbud tilsvarende debrief som ansatte selv har etter belastende hendelser.

Fire hovedtema oppsummerer funnene:

1. **Fravær av strukturert oppfølging etter tvangstiltak** – Oppfølging skjer tilfeldig og avhenger av enkeltpersoner, uten systematikk eller faglig innhold. Dette fører til ulik praksis og gjør oppfølgingen sårbar for tilfeldigheter.
2. **Psykiske belastninger og behov for traumeforståelse** – Tvang og isolasjon kan utløse eller forverre psykiske plager, og manglende oppfølging øker risikoen for retraumatisering. Funnene viser i tillegg at mange innsatte står uten støtte etter sterkt belastende opplevelser, noe som kan svekke rehabilitering og tillit.

3. **Brukermedvirkning og relasjonell tillit** – Innsatte ønsker å bli hørt og forklare egen opplevelse. Reell medvirkning forutsetter trygghet, tillit og fleksible rammer for samtalen. Dette fremhever at relasjonen mellom innsatte og ansatte er avgjørende for å skape meningsfull oppfølging.
4. **Evalueringsamtaler krever ledelsesforankring, tid og kompetanse** – Ansatte ser behov for klare strukturer, opplæring og organisatorisk støtte for at samtalene skal bli meningsfulle. Tiltaket må derfor forankres på systemnivå for å kunne gjennomføres med kvalitet og varighet.

Rapporten viser at evalueringsamtaler ikke er etablert praksis i fengslene i dag, men at både innsatte og ansatte ser potensialet i å utvikle et slikt tiltak. Dersom evalueringsamtaler innføres med tydelig forankring, tilstrekkelige ressurser og opplæring i traumeforståelse og relasjonsarbeid, kan de bidra til å redusere skadevirkninger, styrke rettssikkerhet og forebygge nye hendelser. En strukturert oppfølging etter bruk av makt, isolasjon og tvangsmidler kan dermed bli et viktig virkemiddel for å fremme læring, trygghet og tillit i kriminalomsorgen.

Abstract

The use of force, isolation, and coercive measures forms part of the security work in Norwegian prisons. However, such measures can cause significant psychological strain for both prisoners and staff. This report presents the results of a study examining how such incidents are followed up in practice, and the extent to which current practice meets the need for explanation, emotional support, and learning.

The aim has been to map the scope, content, and experiences of follow-up after the use of coercive measures, and to explore the perspectives of prisoners and staff regarding the potential for a structured form of follow-up in the form of evaluation conversations.

The report is based on interviews with twelve prisoners and thirteen staff members from four Norwegian prisons. Inclusion criteria for prisoners were experience of being subjected to the use of force, isolation, or coercive measures, while staff were required to have experience in implementing such measures. The analysis was conducted using a semantic and inductive approach, where participants' own descriptions formed the basis of the findings.

The findings show that follow-up after coercive measures is currently random and unstructured. Follow-up most often concerns practical needs such as food, clothing, and hygiene, while emotional processing and reflection are rarely included. Both prisoners and staff described the current follow-up as random and lacking systematics. Prisoners reported a lack of explanation, emotional support, and structure, while staff pointed to time pressure, unclear responsibilities, and the absence of routines as key obstacles to high-quality follow-up.

Prisoners experienced coercive measures as mentally distressing, characterised by loneliness, fear, and loss of control. Several described being placed in a security cell as a traumatising experience and expressed a need for conversations to help them understand and process the event. They requested explanations for why coercive measures were implemented and wanted the opportunity to participate in decisions affecting them. If evaluation dialogues were to be introduced, prisoners emphasised that a sense of safety and trust in the conversation partner would be crucial for open participation, and that neutral interlocutors outside the prison officer role could help build trust.

Staff described their work as characterised by high time pressure, low staffing levels, and a lack of routines for follow-up after prisoners have been subjected to coercive measures. Most associated current practice with the "Report for Recorded Statement," which primarily documents the course of events rather than the prisoner's experience. Many recognised the potential of evaluation dialogues but emphasised the need for clear frameworks, training, and management anchoring for such conversations to be feasible and meaningful. Several also believed that a structured dialogue could contribute to learning, prevention, and relationship-building, and that prisoners should be offered a form of debriefing similar to what staff receive after stressful incidents.

Four main themes summarise the findings:

1. **Absence of structured follow-up after coercive measures** – follow-up occurs randomly and depends on individual initiative, without systematic or professional content. This leads to variation in practice and makes follow-up vulnerable to chance.
2. **Psychological strain and the need for trauma-informed understanding** – coercive measures and isolation can trigger or exacerbate mental distress, and a lack of follow-up increases the risk of re-traumatisation. The findings also show that many prisoners are left without support after highly distressing experiences, which may weaken rehabilitation and trust.
3. **User involvement and relational trust** – prisoners wish to be heard and to explain their own experiences. Genuine participation requires safety, trust, and flexible conditions for dialogue. This highlights that the relationship between prisoners and staff is crucial for meaningful follow-up.
4. **Evaluation dialogues require management anchoring, time, and competence** – staff see the need for clear structures, training, and organisational support for the dialogues to be meaningful. The initiative must therefore be anchored at the system level to ensure quality and sustainability.

The report shows that evaluation dialogues are not an established practice in Norwegian prisons, but both prisoners and staff recognise the potential of developing such a measure. If implemented with clear organisational anchoring, sufficient resources, and training in trauma-informed practice and relational work, evaluation dialogues could help reduce harm, strengthen legal safeguards, and prevent new incidents. Structured follow-up after the use of force, isolation, and coercive measures could thus become an important tool for promoting learning, safety, and trust within the Correctional Service.

Forklaring av sentrale begreper

Aktivitetsteam	Et aktivitetsteam jobber for å forebygge isolasjon ved å tilby innsatte meningsfulle aktiviteter og sosial kontakt. Teamet planlegger tiltak tilpasset den enkeltes behov (Kriminalomsorgsdirektoratet, u.å).
Avhør	Brukes i dagligtalen i fengsel, men er det som formelt kalles «rapport for opptatt forklaring» se forklaring under.
Betjent	En betjent kan være enten utdannet fengselsbetjent eller tilsatt uten utdanning som betjent. I intervjuene fremkommer betegnelsen betjent. Det er den betegnelsen innsatte bruker på de ansatte uavhengig av fengselsbetjentutdanning.
Bli satt på paragraf	Når innsatte eller ansatte bruker denne ordlyden betyr det at den innsatte blir utelukket enten etter straffegjennomføringslovens § 37 som er utelukkelse fra fellesskapet med andre innsatte, eller straffegjennomføringslovens § 38 som er sikkerhetscelle eller sikkerhetsseng
Faktisk isolasjon	Faktisk isolasjon er situasjoner hvor innsatte er innelåst på egen celle store deler av døgnet, uten en beslutning av retten eller fengselet.
Hendelsesrapport	En hendelsesrapport er en objektiv og detaljert skriftlig beskrivelse av en hendelse skrevet av involvert personell. Den skal gi en nøyaktig gjengivelse av både fysiske og verbale deler av hendelsen, og brukes ved brudd på regler, bruk av tvangsmidler, skade på person eller eiendom. Rapporten kan danne grunnlag for interne reaksjoner eller politianmeldelse (Halvorsen et al., 2019)
Isolasjon	Isolasjon forstås her som «innelukking» av en innsatt i sin celle i 22 timer eller mer per dag uten meningsfull menneskelig kontakt (UNODC, 2015, Rule 44).
Langvarig isolasjon	Isolasjon som vedvarer utover 15 dager (UNODC, 2015, Rule 44).
Isolasjonsavdeling	En avdeling der det er strengere sikkerhetsnivå en ordinær fengselsavdeling. Innsatte som er utelukket fra fellesskapet plasseres ofte her. Det er også færre fritidsmuligheter sammenlignet med en ordinær fengselsavdeling.

Kriminalomsorgen	Det er en norsk statlig etat med ansvar for gjennomføring av straffereaksjoner og varetektsfengsling både i fengsel og i samfunnet. Fengslene er underlagt Kriminalomsorgen, Det er særlig i fengsler med høyt sikkerhetsnivå, også omtalt som lukkede fengsler, at bruk av makt, isolasjon og tvangsmidler i størst grad forekommer.
Kontaktbetjent (KB)	En kontaktbetjent er en utdannet fengselsbetjent med særlig ansvar for å følge opp en eller flere innsatte under straffegjennomføringen. Gi informasjon, kartlegge behov og støtte i endringsarbeid og framtidsplanlegging (Kriminalomsorgens sentrale forvaltning, 2002)
Operativ fengselsførstebetjent	En fengselsførstebetjent som har ansvar for den daglige driften, inkludert bemanning, sikkerhet og koordinering av oppgaver. Rollen innebærer å sikre at arbeidet utføres i tråd med rutiner, regelverk og beredskapskrav.
Rapport for opptatt forklaring	Et dokument som nedtegner den innsattes egen fremstilling av hendelsen, inkludert vurderinger, motiver og øvrige forhold av betydning for saken. Forklaringen gis i etterkant av en hendelsesrapport, og har som formål å gi den innsatte mulighet til å uttale seg før videre saksbehandling. Forklaringen inngår som en del av sakens dokumentasjon og vurderes sammen med øvrige saksdokumenter (Halvorsen et al., 2019)
Sikkerhetscelle	En sikkerhetscelle er en nedstrippet celle i betong med glatte vegger, plastmadrass og nedsenket toalett, brukt ved akutte sikkerhetsmessige behov. Plassering i sikkerhetscelle innebærer full isolasjon fra andre mennesker (Sivilombudet, 2025a).
Sikkerhetsseng	En sikkerhetsseng er en fastmontert seng med belter som kan strammes rundt håndledd, ankler og overkropp for å begrense bevegelse. Plassering i sikkerhetscelle innebærer full isolasjon fra andre mennesker (Sivilombudsmannen, 2020).
Utelukket fra fellesskapet	Blir ofte omtalt som isolasjon, men der isolasjon også omfatter adskillelse fra andre under plassering i SC og SS, viser utelukkelse fra fellesskapet til situasjoner der innsatte holdes atskilt fra andre innsatte, for eksempel på en restriktiv avdeling, med sterkt begrenset tilgang til meningsfull menneskelig kontakt. Kontakten er som regel begrenset til ansatte og andre aktører, avhengig av tilgjengelig kapasitet (Mæhlumshagen & Storvik, 2024)

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	1
2	Kunnskapsgrunnlaget.....	2
2.1	Innsatte populasjonen.....	2
2.2	Nasjonale tall for vold mot ansatte og bruk av isolasjon og tvangsmidler	2
2.3	Lovgrunnlaget	2
2.4	Internasjonale menneskerettighetskonvensjoner.....	3
2.5	Yrkesetiske retningslinjer.....	4
2.6	Isolasjon og tvangsmidler i fengsel.....	4
2.7	Brukermedvirkning	4
2.7.1	Brukermedvirkning i helsesektoren	4
2.7.2	Brukermedvirkning i Kriminalomsorgen	5
2.8	Ettersamtaler i psykisk helsevern.....	5
2.8.1	Erfaringer fra psykisk helsevern	5
3	Metode	7
3.1	Forskningsdesign.....	7
3.2	Utvalg og rekruttering	7
3.3	Datainnsamling.....	7
3.4	Dataanalyse	8
4	Forskerens rolle og påvirkning	9
4.1	Etiske refleksjoner.....	9
4.2	Metodologiske begrensninger	9
5	Funn	10
5.1	Erfaringer med makt, isolasjon og tvangsmidler	10
5.2	Innsatte perspektiver	11
5.2.1	Foretrukne samtalepartnere ved eventuell evalueringssamtale.....	12
5.2.2	Tema 1 - Manglende støtte og aktivisering – under tiltak.....	13
5.2.3	Tema 2 - Tillitt og mistillit - barrierer og muligheter for oppfølging	15
5.2.4	Tema 3 - Forklaring og emosjonell oppfølging etter tiltak	17
5.2.5	Tema 4 - Læring, medvirkning og forebygging.....	19
5.3	Ansattes perspektiver	20
5.3.1	Hvem følger opp innsatte under og etter tvangstiltak?	20
5.3.2	Ansattes kjennskap til strukturert oppfølging.	23

5.3.3	Ansattes kjennskap til ettersamtaler i psykisk helsevern	24
5.3.4	Ansattes vurderinger av strukturert samtales nytteverdi og forebyggende potensial	24
5.3.5	Tema 1 ansatte – Strukturelle og organisatoriske utfordringer	25
5.3.6	Tema 2 – Ambivalens i betjentrollen ved vurdering av samtaler med innsatte... ..	27
5.3.7	Tema 3 - Vurderinger av samtalens potensiale i forebygging, innsikt, bearbeiding og medvirkning	29
5.3.8	Tema 4 - Refleksjoner om samtalens betydning for læring og relasjonsreparasjon. 31	
6	Hovedtrekk ved funnene	33
6.1	Fravær av strukturert oppfølging etter tvangstiltak.....	33
6.2	Psykiske belastninger og behov for traumeforståelse	35
6.3	Brukermedvirkning og relasjonell tillit	36
6.4	Evalueringssamtaler krever ledelsesforankring, tid og kompetanse	37
7	Veien mot strukturert oppfølging.....	39
7.1	Pågående initiativ i kriminalomsorgen.....	39
7.2	Juridiske rammer og politiske signaler.....	39
7.3	Risiko og etiske dilemma	39
8	Anbefalinger	40
9	Oppsummering og videre kunnskapsbehov	42
9.1	Styrker og svakheter ved studien	42
9.2	Videre kunnskapsbehov	42
9.3	Oppsummering og fremtidig retning.....	42
10	Referanseliste	43

1 Introduksjon

Et ukjent antall innsatte utsettes hvert år for bruk av tvang og fysisk makt i norske fengsler. Slike hendelser oppstår gjerne i situasjoner preget av uro, vold eller trusler, og håndteres oftest gjennom såkalt utelukkelse fra fellesskapet. I praksis innebærer dette isolasjon, der den innsatte holdes atskilt fra andre for å ivareta ro, orden og sikkerhet. Tiltakene er ment å beskytte både innsatte og ansatte, men representerer samtidig en betydelig risiko for krenkelser og helsemessige skadevirkninger.

For den innsatte kan tvang og isolasjon oppleves som en straff i straffen, mens ansatte kan stå igjen med erfaringer som påvirker relasjonen til dem de skal ivareta. Bruk av makt, isolasjon og tvang er derfor ikke bare et sikkerhetsmessig anliggende, men også et spørsmål om rettssikkerhet, helse og tillit. Hendelsene kan prege innsatte lenge etter at situasjonen er avsluttet, og bidra til å svekke muligheten for rehabilitering. Tillitsforholdet mellom innsatte og ansatte, som er avgjørende for et trygt og fungerende fengselsmiljø, kan bli skadelidende dersom konflikter ikke følges opp på en måte som gir rom for bearbeiding, forklaring, refleksjon og gjenoppretting.

Bruk av makt, isolasjon og tvangsmidler har lange historiske røtter i fengslene og er i dag nøye regulert gjennom både nasjonalt lovverk og internasjonale konvensjoner. Til tross for dette har det vært lite oppmerksomhet rundt hvordan hendelser etter bruk av tvangstiltak følges opp i etterkant. Kunnskap om omfang, innhold og betydning av oppfølging er fortsatt begrenset.

Denne rapporten bygger på en kvalitativ studie som undersøker hvordan slike hendelser følges opp i norske fengsler, med særlig vekt på innsattes og ansattes erfaringer. Målet er å belyse hvordan oppfølgingen oppleves og hvilke behov og muligheter som finnes, og avdekke om det er behov for en mer strukturert og systematisk praksis som ivaretar både bearbeiding, rettigheter, relasjoner og trygghet i fengslene.

I psykisk helsevern er ettersamtaler lovfestet, og erfaringer derfra viser at slike samtaler kan bidra til å gjenopprette relasjonen mellom pasient og personale, redusere følelser av frykt og skam og styrke opplevelsen av å bli hørt.

I rapporten brukes begrepet tvangstiltak som en samlebetegnelse for bruk av fysisk makt, isolasjon og tvangsmidler i fengsel. Når det er relevant, skilles det mellom de ulike tiltakene.

2 Kunnskapsgrunnlaget

Kapittelet gir en samlet fremstilling av kunnskapsgrunnlaget. Det innledes med en beskrivelse av innsattepopulasjonen og nasjonale tall for vold mot ansatte og bruk av tvang. Deretter gjennomgås de juridiske og menneskerettslige rammene for praksis, samt yrkesetiske prinsipper og brukervedvirkning. Kapittelet belyser videre skadevirkninger av isolasjon og erfaringer fra psykisk helsevern, der forskning på ettersamtaler gir innsikt i hvordan slike samtaler oppleves i praksis av pasienter og ansatte.

2.1 Innsatte populasjonen

Forskning viser at innsatte i norske fengsler har langt høyere forekomst av psykiske lidelser og mer belastende oppvekstvilkår enn befolkningen ellers. En landsdekkende undersøkelse fant at over sju av ti innsatte hadde en personlighetsforstyrrelse, rundt fire av ti hadde hatt en angstlidelse, en fjerdedel en stemningslidelse, og mange hadde ADHD eller økt selvmordsrisiko (Cramer, 2014).

Oppvekstforholdene er ofte preget av vold, omsorgssvikt og rus i familien. I en levekårsundersøkelse rapporterte fire av ti innsatte at de selv hadde vært utsatt for mishandling som barn, oftest av personer de bodde sammen med. Seks av ti hadde opplevd psykisk mishandling og nær to av ti seksuelle overgrep (Revold, 2015). Mange hadde hatt kontakt med barnevernet eller hatt foreldre med rusproblemer, og 41 % hadde hatt nære familiemedlemmer i fengsel (Revold, 2015; Friestad & Hansen, 2004). Rusproblemer og sosioøkonomiske vansker er også utbredt; omtrent halvparten rapporterte daglig rusbruk i halvåret før fengsling, og mange hadde lav utdanning, svak arbeidsmarkedstilknypning og ustabile boforhold (Bukten et al., 2016; Revold, 2015).

2.2 Nasjonale tall for vold mot ansatte og bruk av isolasjon og tvangsmidler

Kriminalomsorgsdirektoratets statistikk viser at vold og trusler mot ansatte har økt betydelig de siste årene. Denne typen hendelser utgjør ofte bakgrunnen for bruk av fysisk makt i fengslene. Antallet registrerte hendelser steg fra 845 i 2022 til 1 279 i 2023, med ytterligere økning i 2024 (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2023; 2025).

Samtidig viser tall at bruken av isolasjon og tvangsmidler overfor innsatte fortsatt er omfattende. I 2024 ble det registrert 216 tilfeller av isolasjon som varte utover 42 dager, mot 40 tilfeller i 2022. Det ble også fattet om lag 280–290 vedtak om bruk av sikkerhetscelle, en nedgang fra 394 i 2022, mens antallet vedtak om sikkerhetsseng ble redusert fra 43 i 2022 til 15 i 2024 (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2023; 2025). Tallene viser at isolasjon og tvangsmidler fortsatt utgjør en del av fengselshverdagen, selv om utviklingen varierer mellom tiltak.

2.3 Lovgrunnlaget

Bruken av makt, isolasjon og tvangsmidler overfor innsatte er regulert i Lov om gjennomføring av straff mv (Straffegjennomføringsloven), og tilhørende forskrifter. Regelverket fastsetter vilkår for bruk, krav til vurdering og dokumentasjon.

Forskriften § 3-11. Orden og disiplin.

«Overfor innsatte som ikke retter seg etter bestemmelser om ro, orden og disiplin, kan tilsatte bruke fysisk makt når dette er nødvendig og forsvarlig og mindre inngripende tiltak forgjeves har vært forsøkt eller vil fremstå som utilstrekkelig» (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2017).

§ 37 – Utelukkelse fra fellesskap som forebyggende tiltak

Straffegjennomføringsloven § 37 gir hjemmel for å utelukke innsatte fra fellesskapet med andre innsatte.

«Kriminalomsorgen kan beslutte at en innsatt helt eller delvis skal utelukkes fra fellesskapet med andre innsatte dersom det er nødvendig for å

- a) hindre at innsatte fortsetter å påvirke miljøet i fengslet på en særlig negativ måte,*
- b) hindre innsatte i å skade seg selv eller øve vold eller fremsette trusler mot andre,*
- c) hindre betydelig materiell skade,*
- d) hindre straffbare handlinger, eller*
- e) opprettholde ro, orden og sikkerhet» (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2019).*

Utelukkelse regnes som et inngripende tiltak og skal brukes med varsomhet

§ 38 – Bruk av tvangsmidler

Straffegjennomføringsloven § 38 regulerer bruk av sikkerhetscelle, sikkerhetsseng og andre godkjente tvangsmidler.

«Kriminalomsorgen kan ta i bruk sikkerhetscelle, sikkerhetsseng eller annet godkjent tvangsmiddel for å:

- a) avverge alvorlig angrep eller skade på person,*
- b) hindre iverksettelse av alvorlige trusler eller betydelig skade på eiendom,*
- c) hindre alvorlige opptøyer eller uroligheter,*
- d) hindre rømning fra fengsel, under transport eller fra bestemmelsessted,*
- e) avverge ulovlig inntrenging i fengsel, eller*
- f) sikre adgang til sperret eller forskanset rom» (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2023).*

Tvangsmidlene skal bare brukes når det er strengt nødvendig, med varsomhet og fortløpende vurderes om det er grunnlag for opprettholdelse av tiltaket.

2.4 Internasjonale menneskerettighetskonvensjoner

Kriminalomsorgen er forpliktet til å følge internasjonale menneskerettighetskonvensjoner. Fem av disse er inkorporert i norsk rett gjennom menneskerettsloven, som gir dem forrang ved motstrid (§ 3, Menneskerettsloven, 1999).

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) artikkel 3 forbyr tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling. Dette er også nedfelt i Grunnloven § 93 andre ledd og FNs torturkonvensjon artikkel 1 (Menneskerettsloven, 1999, vedlegg 2).

I tillegg gir andre internasjonale standarder føringer for kriminalomsorgen. Mandelareglene (FNs standard minimumsregler for behandling av innsatte) angir minimumskrav for humane soningsforhold, med særlig vekt på begrensning av isolasjon og disiplinærtiltak. De europeiske fengselsreglene (EFR) fastsetter tilsvarende prinsipper for menneskerettigheter og yrkesetikk for ansatte, men er ikke juridisk bindende (Mæhlumshagen & Storvik, 2024).

2.5 Yrkesetiske retningslinjer

De norske retningslinjene bygger på EFR og fremhever følgende prinsipper:

- Innsatte skal ikke påføres strengere soningsforhold enn nødvendig
- Maktbruk skal begrenses til det som er nødvendig
- Diskriminering skal ikke forekomme
- Menneskerettigheter skal ikke krenkes (Kriminalomsorgen, 2005)

2.6 Isolasjon og tvangsmidler i fengsel

Isolasjon er et av de mest inngripende tiltakene som brukes i fengsler og har veldokumenterte skadevirkninger. Forskning viser at langvarig isolasjon kan gi alvorlige psykiske og fysiske reaksjoner, som angst, depresjon, søvnvansker, kognitiv svikt og forverring av eksisterende psykiske lidelser. Også kortvarig isolasjon kan utløse stressreaksjoner og økt sårbarhet hos personer med tidligere traumer eller psykiske vansker (Shalev, 2008).

Sivilombudet har gjentatte ganger dokumentert omfattende bruk av isolasjon i norske fengsler. I 2025 ble det rapportert om innsatte som tilbrakte 19–22 timer i døgnet på cellen, ofte uten formelle vedtak. Dette ble knyttet til økt forekomst av helseplager, høyere konfliktnivå og flere voldshendelser, særlig for innsatte med psykiske lidelser og unge innsatte (Sivilombudsmannen, 2019; Sivilombudet, 2025d). Bruken av sikkerhetscelle regnes som en av de mest inngripende formene for isolasjon, og innebærer særlig høy risiko for både psykiske og fysiske skadevirkninger. Samtidig kan selve utformingen av cellen bidra til desorientering, svekket tidsbegrep og sensorisk deprivasjon (Sivilombudsmannen, 2020; Sivilombudet, 2025c).

2.7 Brukermedvirkning

Brukermedvirkning innebærer at brukere skal ha innflytelse over beslutninger som berører dem, både på individnivå og systemnivå (Askheim, 2017). Prinsippet har ulik grad av formalisering i ulike sektorer, slik som i helse- og kriminalomsorgssektoren.

2.7.1 Brukermedvirkning i helsesektoren

Prinsippet om brukermedvirkning i helsesektoren springer ut av pasient- og brukerrettighetsloven (1999), som gir pasienter og brukere rett til å medvirke i beslutninger som gjelder egen behandling og oppfølging. Helse- og omsorgstjenestene har derfor plikt til å involvere brukere og pårørende i vurderinger og beslutninger, og informasjonen som gis skal tilpasses den enkeltes forutsetninger. På systemnivå er medvirkning forankret i helse- og omsorgstjenesteloven (§ 3-10) og helseforetaksloven (§ 35) (Helse- og omsorgstjenesteloven,

2011; Helseforetaksloven, 2001), og kommer blant annet til uttrykk gjennom ordninger som erfaringskonsulenter, brukerstyrte sentre og brukerorganisasjoner (Helsedirektoratet, 2025)

2.7.2 Brukermedvirkning i Kriminalomsorgen

Begrepet brukermedvirkning er ikke brukt i straffegjennomføringsloven, men prinsippet er juridisk forankret gjennom forvaltningsloven § 16 jf. straffegjennomføringsloven § 7. Dette gir innsatte rett til å uttale seg før vedtak som gjelder dem fattes, også ved tvangstiltak som isolasjon, sikkerhetscelle og sikkerhetsseng. Kriminalomsorgens virksomhetsstrategi 2021–2026 uttrykker ambisjoner om å styrke brukermedvirkningen: «*Vi har høy grad av brukermedvirkning og inngår gjensidige forpliktende avtaler med domfelte*» (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2021, s. 19).

2.8 Ettersamtaler i psykisk helsevern

Pasienter underlagt psykisk helsevernloven har siden 2017 hatt rett til samtale etter bruk av tvang, jf. § 4-2 tredje ledd: «*Pasienten skal tilbys minst én samtale om hvordan vedkommende har opplevd tvangsbruken. Pasientens syn på iverksatte tiltak skal journalføres.*»

Samtalen skal tilbys etter:

- Skjerming som pasienten motsetter seg
- Undersøkelse og behandling uten samtykke
- Kroppsvisitasjon og undersøkelse av rom og eiendeler
- Rusmiddeltesting uten samtykke
- Bruk av tvangsmidler

Loven presiserer at pasienten, så langt mulig, skal få uttale seg før vedtak om tvang treffes, og at tidligere erfaringer med tvang skal tillegges vekt.

Ifølge Helsedirektoratet (2023;2021) har samtalen tre formål:

- Støtte pasientens bearbeiding av tvangsopplevelsen
- Bidra til refleksjon og læring hos personalet
- Forebygge nye episoder med tvang

Samtalen gir pasienten mulighet til å formidle sin opplevelse og belyser informasjon, gjennomføring og eventuelle alternativer til tiltaket. Den skiller seg fra debriefing ved å være individuelt rettet og fokuserer på sosial støtte og dialog.

2.8.1 Erfaringer fra psykisk helsevern

Det finnes ikke forskning på evalueringssamtaler etter bruk av makt, isolasjon eller tvangsmidler i fengsel. Erfaringer fra psykisk helsevern kan derfor gi relevant innsikt.

En studie av Hammervold et al. (2022) viser at pasienter opplevde samtalen som nyttig når den ble gjennomført på en meningsfull måte. Tidspunkt, introduksjon og personalets holdning var avgjørende. Når pasientene ble møtt med respekt og anerkjennelse, opplevde flere at

samtalen bidro til å bearbeide hendelsen, gjenopprette relasjonen til personalet og redusere følelser som skam, frykt og sinne. Samtidig rapporterte noen at samtalen fremsto som rutinepreget eller utydelig i formål, og at den i enkelte tilfeller var for kort eller lite tilpasset deres behov.

En annen studie av Hammervold et al. (2020) viser at helsepersonell opplevde samtalene som en mulighet til å styrke relasjonen til pasienten, få innsikt i hendelsesforløpet og legge grunnlag for mer individuelt tilpasset behandling. Samtalene ble omtalt som særlig verdifulle når de var godt planlagt og tilpasset pasientens tempo, mens manglende fleksibilitet, pasientens psykiske tilstand og tidligere negative erfaringer kunne hindre dialog. Flere fremhevet behov for tydelige retningslinjer, opplæring og en trygg, respektfull atmosfære, og foreslo at mindre formelle rammer, som en gåtur eller aktivitet, kunne gjøre samtalen lettere.

Funnene peker samlet sett på at evalueringssamtaler kan bidra til bearbeiding, læring og forebygging av nye tvangsepisoder når de gjennomføres med tydelig formål, tilpasses den enkelte og gir pasienten reell mulighet til å bli hørt.

3 Metode

Studien undersøker hvordan innsatte og ansatte beskriver oppfølging etter bruk av makt, isolasjon og tvangsmidler i fengsel, og kartlegging av behov for evalueringssamtale. Studien omfatter kun tvangsmidlene sikkerhetscelle og sikkerhetsseng.

3.1 Forskningsdesign

Datagrunnlaget består av semistrukturerte intervjuer, som ble gjennomført med en fastsatt intervjuguide med åpne og lukkede spørsmål. Denne formen gir rom for utdyping og refleksjon, og åpner for at deltakerne kan ta opp temaer som ikke var forutsett. Metoden gir tilgang til deltakernes egne erfaringer med oppfølging etter bruk av makt, isolasjon og tvangsmidler, og bidrar til å belyse både individuelle vurderinger og fellestrekk på tvers av intervjuer (Kvale & Brinkmann, 2015).

3.2 Utvalg og rekruttering

Det ble gjennomført intervjuer med 25 deltakere, 12 innsatte og 13 ansatte fra fire fengsler. Fengslene ble valgt ut etter geografiske og praktiske hensyn. Utvalget gir innblikk i hvordan oppfølging etter bruk av makt, isolasjon og tvangsmidler oppleves av hver enkelt deltager.

Rekrutteringen ble organisert via kontaktpersoner i hvert fengsel gjennom samtaler og flyers. Kontaktpersonene skulle ikke ha deltatt i bruk av makt, isolasjon eller tvangsmidler, og heller ikke ha deltatt i saksbehandling overfor innsatte. Dette for å redusere risikoen for rollekonflikter og skjevheter i rekrutteringen. Alle interesserte fikk informasjonsskriv og mulighet til samtale med prosjektmedarbeider. Deltakelsen var frivillig, og man kunne trekke seg når som helst. Denne tilnærmingen følger Malteruds (2017) anbefalinger om strategisk og etisk forsvarlig utvelgelse i kvalitative studier, der målet er å sikre informasjonsrike deltakere og ivareta både datakvalitet og deltakernes integritet.

Innsatte måtte ha erfaring med å bli utsatt for maktbruk, isolasjon, sikkerhetscelle eller sikkerhetsseng. Ansatte måtte ha gjennomført fengselsskolen og jobbet som fengselsbetjent eller operativ fengselsførstebetjent, med erfaring fra hendelser der makt, isolasjon, sikkerhetscelle eller sikkerhetsseng var brukt.

Det ble stilt krav om muntlige norskkunnskaper, men ikke skriftlige.

To ansatte og tre innsatte hadde erfaringer fra andre fengsler enn der de jobbet eller sonet under intervjuet. De ble inkludert fordi erfaringene var relevante for studiens tematikk.

3.3 Datainnsamling

Intervjuene ble gjennomført i fengslene av prosjektmedarbeider fra oktober 2024 til mars 2025. Samtalene med innsatte fant sted på besøksrom, mens ansatte ble intervjuet på besøksrom, samtalerom eller vaktrom. Varigheten var 45–90 minutter. Det ble tatt skriftlige notater, som ble gjennomgått med deltagerne etter intervjuene.

3.4 Dataanalyse

Temaene i analysen ble utviklet direkte fra deltakernes beskrivelser, uten bruk av forhåndsdefinerte teorier eller begreper. Studien benyttet en tematisk analyse med semantisk og induktiv tilnærming, der deltakernes egne ord og uttrykk dannet grunnlaget for funnene (Braun & Clarke, 2006). Analysen fokuserte på meningsinnholdet slik deltakerne selv formulerte det, snarere enn å tolke underliggende strukturer eller teoretiske mønstre. Denne tilnærmingen egner seg særlig når ulike grupper beskriver erfaringer med samme fenomen, og når forskeren ønsker å identifisere mønstre og likhetstrekk på tvers av individuelle fortellinger.

4 Forskerens rolle og påvirkning

Prosjektmedarbeiderens bakgrunn fra fengsel ga relevant kontekstforståelse, men styrte ikke analysens retning. Posisjonen og forforståelsen ble vurdert som en del av studiens validitet (Malterud, 2017). Analysen ble gjennomført med refleksiv tilnærming, med løpende vurdering av hvordan erfaringer og antagelser kunne påvirke tolkningene (Braun & Clarke, 2006).

4.1 Ethiske refleksjoner

Studien er godkjent av Kriminalomsorgens region nord og personvernombudet i Kriminalomsorgen, og er gjennomført i tråd med retningslinjene fra De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH, 2016). Alle deltakerne ga skriftlig samtykke etter å ha mottatt informasjon om prosjektets formål, metode og behandling av data. Anonymitet og konfidensialitet ble ivaretatt, og ingen identifiserbare opplysninger ble registrert.

Innsatte regnes som en sårbar gruppe på grunn av maktbalansen og begrenset autonomi. Det ble lagt vekt på frivillighet, tydelig informasjon og trygge rammer for samtaler. Deltakerne ble informert om prosjektmedarbeiderens tidligere arbeidserfaring fra fengsel.

4.2 Metodologiske begrensninger

Studien bygger på et begrenset utvalg. Funnene må forstås som individuelle erfaringer, og har usikker generaliserbarhet til nasjonal praksis. Alle deltakerne er menn, og det er ikke undersøkt hvordan erfaringene kan variere med kjønn. Deltakelse var frivillig, og det er mulig at de som valgte å delta har andre erfaringer enn dem som takket nei.

Intervjuene ble gjennomført med ulikt tidsintervall etter hendelsene, noe som kan ha påvirket deltakernes beskrivelser. Det ble ikke gjort lydopptak under intervjuene, noe som kan ha ført til tap av nyanser. Skriftlige notater ble imidlertid gjennomgått sammen med deltakerne umiddelbart etter hvert intervju for å sikre korrekt gjengivelse av utsagn og redusere risikoen for feiltolkning. Denne fremgangsmåten ble valgt for å styrke studiens reliabilitet og ivareta datamaterialets nøyaktighet.

Prosjektmedarbeiderens bakgrunn fra arbeid i fengsel kan ha påvirket dynamikken under intervjuene. Erfaringen kan ha bidratt til gjenkjennelse og tillit hos noen deltakere, men også til en viss avstand eller tilbakeholdenhet hos andre. Hvordan dette faktisk ble opplevd, er imidlertid ikke kjent.

5 Funn

I dette kapitlet presenterer studiens funn. Først presenteres en oversikt over deltageres erfaringer med tiltakene. Deretter er funnene delt opp i to deler, innsatte og ansattes perspektiver. Alle sitater er gjengitt direkte og satt i kursiv.

Første del av kapitlet viser hva innsatte legger i oppfølging både under og etter tvangstiltak. En innledende tabell viser om innsatte har fått oppfølging, hvilken type oppfølging som er gitt, og hvem de foretrekker å snakke med dersom evalueringssamtale tilbys.

Studien hadde opprinnelig som mål å undersøke oppfølging etter tvangstiltak. Under analysearbeidet ble det imidlertid tydelig at innsatte i stor grad opplevde oppfølging mens tvangstiltaket pågikk. Derfor inkluderes innsattes oppfatning av oppfølging under selve tvangstiltaket, beskrevet som «*Manglende støtte og aktivisering – under tiltak*». Videre presenteres funn som belyser:

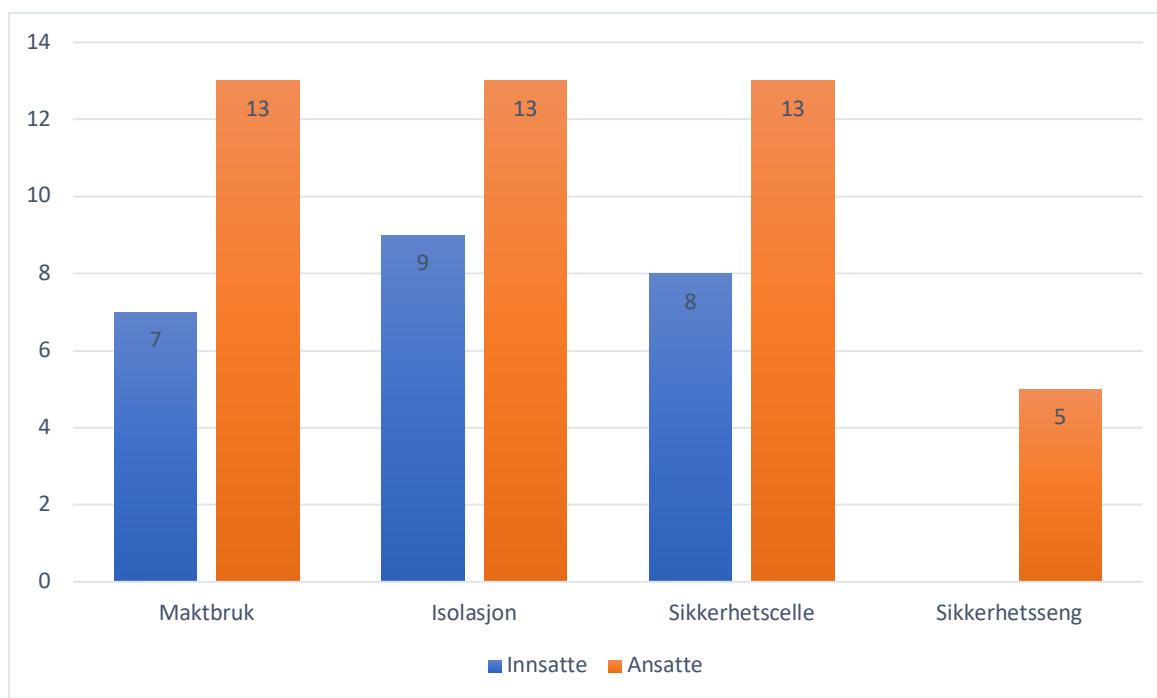
- Tillitt og mistillit - barrierer og muligheter for oppfølging.
- Forklaring og emosjonell oppfølging etter tiltak
- Læring, medvirkning og forebygging

Andre del viser hvordan ansatte forstår og praktiserer oppfølging. En tabell oppsummerer hvem som følger opp under og etter tvangstiltak. Deretter presenteres ansattes kjennskap til eksisterende strukturer, vurderinger av evalueringssamtaler som oppfølging, samt ansattes syn på samtalsens potensial for å redusere belastende hendelser. Deretter presenteres funn som belyser:

- Strukturelle og organisatoriske utfordringer
- Ambivalens i betjentrollen ved vurdering av samtaler med innsatte
- Vurderinger av samtalsens potensiale i forebygging, innsikt, bearbeiding og medvirkning
- Refleksjoner om samtalsens betydning for læring og relasjonsreparasjon.

5.1 Erfaringer med makt, isolasjon og tvangsmidler

Figur 1 viser at både innsatte og ansatte har omfattende erfaring med tvangstiltak. Dette gir et solid grunnlag for deres vurderinger av oppfølging av innsatte etter tiltak.

Figur 1: Erfaringer med ulike tvangstiltak blant innsatte (n=12) og ansatte (n=13)

Av de tolv innsatte har fem innsatte erfaring med isolasjon og tvangsmidler. Sju innsatte har erfart bruk av fysisk makt. Ni har vært isolert, én av dem i over 42 dager. Åtte har vært på sikkerhetscelle. Ingen har vært plassert på sikkerhetsseng.

Alle ansatte har deltatt i hendelser med bruk av fysisk makt, isolasjon og overføring til sikkerhetscelle. Fem av tretten har også erfaring med overføring til sikkerhetsseng.

5.2 Innsatte perspektiver

I tabell 1 vises innsattes erfaringer med oppfølging under og etter bruk av fysisk makt, isolasjon og tvangsmidler. Oversikten skiller mellom formell og uformell oppfølging, og viser også hvor mange som ikke fikk noen oppfølging.

Tabell 1: Innsattes erfaringer med oppfølging under og etter bruk av tvangsmidler

Type oppfølging	Antall innsatte (n=12)	Beskrivelse / eksempler
Formell oppfølging	4	Rapport for opptatt forklaring: «Da snakket vi om hvorfor vi hadde slåss...»
Uformell oppfølging	2	Lege / betjent: «Snakket om vanlige ting... fikk en følelse av verdi som menneske»
Ingen oppfølging	6	«Fikk ikke en forklaring...» / «Skulle ønske noen hadde snakket med meg...»

Som vist i tabell 1, oppga seks av tolv innsatte at de fikk en form for oppfølging etter tvangstiltak. Fire beskrev dette som formell oppfølging, ofte i form av «Rapport for opptatt forklaring» under eller i etterkant av tvangstiltaket. To av dem sa:

Da snakket vi om hvorfor vi hadde slåss. Hva som skjedde. Hvem som begynte og hvorfor. Om jeg ville fortsette å slåss hvis vi møtte hverandre.(DI1)

Jeg fikk sagt min side av saken. Det ble kun snakket om hva de fant og hvor de fant det og hvorfor jeg hadde gjemt det.(DI11)

Én innsatt fikk uformell oppfølging fra lege, men ønsket ikke å snakke. En annen beskrev en faktisk oppfølging som verdifull:

Snakket om vanlige ting [...] fokuserte ikke bare på det negative jeg hadde gjort... opplevde det som god oppfølging. Fikk en følelse av verdi som menneske.(DI8)

Samtidig påpekte han at han ikke fikk noen begrunnelse for tiltaket:

Jeg hadde ønsket at jeg fikk en begrunnelse for at jeg måtte på sikkerhetscelle.(DI8)

Tabellen viser også at seks innsatte svarte nei på at de fikk oppfølging. To opplevde at de ikke fikk noen begrunnelse:

Fikk ikke en forklaring på hvorfor jeg ble ført direkte på sikkerhetscelle.. Hvilken strekk hadde jeg strukket eller slitt av.(DI6)

To andre påpekte mangel på samtale:

Jeg skulle ønske noen hadde snakket mer med meg istedenfor å sette meg på sikkerhetscelle.(DI1)

De to siste opplevde at behovene deres ble avvist:

Jeg skulle ønsket noen snakket med meg om hvordan isolasjon kan påvirke mennesker. Jeg skulle ønske noen spurte om isolasjonen hadde påvirket meg.(DI5)

5.2.1 Foretrukne samtalepartnere ved eventuell evalueringssamtale

Tabell 2 viser hvem innsatte ville foretrukket å snakke med etter tiltakene var opphevet. Flere innsatte nevner mer enn én samtalepartner, og det er derfor overlapp i svarene.

Tabell 2: Foretrukne samtalepartnere ved en evalueringssamtale

Samtalepartner	Antall
Spesifikke fengselsbetjent	5
Myndighetsperson i fengsel – OFB/fengselsinspektør	2
Andre kriminalomsorgsansatte	3
Helsepersonell - spesialisthelsetjeneste	3
Helsepersonell - annet	2
Ingen fra fengslet – kontrollorgan /upartisk instans	6

Når innsatte beskriver hvem de helst ville snakke med etter slike hendelser, fremheves tillit og relasjon som avgjørende. Flere ønsket en samtale med personer de opplevde som menneskelige og forståelsesfulle. Innsatte som nevner kriminalomsorgsansatte, men ikke fengselsbetjenter, viser ofte til aktivitetsteam. Ønsket om samtale med en nøytral eller upartisk instans omfatter besøksvenn, Sivilombudet, prest, familie eller andre uten tilknytning til kriminalomsorgen.

5.2.2 Tema 1 - Manglende støtte og aktivisering – under tiltak

Innsatte opplevde isolasjon og opphold på sikkerhetscelle som preget av ensomhet, og manglende aktivisering. Flere beskrev tvangstiltakene som psykisk belastende. Etter tvangstiltakene etterlyste de samtaler, forklaring og emosjonell oppfølging. Fraværet av dette ble omtalt som en belastning for den psykiske helsen. Temaet omfatter både følelsesmessige reaksjoner og praktiske utfordringer under tiltak.

5.2.2.1 Undertema 1.1 - Psykiske og emosjonelle reaksjoner under tiltak.

Flere innsatte beskrev sterke psykiske og emosjonelle reaksjoner under opphold på sikkerhetscelle og i isolasjon:

Jeg har ønsket å dø der nede, prøvd å bite over pulsåra.(DI2)

Andre beskrev ensomhet og redsel:

Jeg hadde det veldig vanskelig på SC, det var kaldt og jeg lå naken i 3 dager, bare et sånt ekkelt teppe å ha på seg.(DI7)

Det var helt jævlig ... det føltes som alle var gått hjem fra jobb og at de hadde slått av strømmen ... jeg var kjemperedd og ensom.(DI8)

Samme innsatt fortalte at opplevelsen var så belastende at han ikke ønsket å snakke om det i ettertid

Jeg ville ikke snakke så mye om oppholdet på SC fordi det var traumatisk... Det var så traumatisk at jeg ikke vil dit mer. Hvordan unngå det i fremtiden [flirer hånlige] Det funket jo... jeg har ikke vært på SC etter den ene gangen.(DI8)

Flere beskrev skadevirkninger som følge av isolasjon:

Jeg gikk mye alene [stillhet]snakket mye mindre med folk enn før isolasjonen...det hadde påvirket meg...skulle fått snakket om det.(DI4)

Jeg skulle ønsket noen snakket med meg om hvordan isolasjon kan påvirke mennesker. Hvorfor jeg ikke klarte å være med de andre på avdelingen etter isolasjonen.(DI5)

5.2.2.2 Undertema 1.2 - Begrenset kontakt og fravær av meningsfulle aktiviteter.

Innsatte opplevde at de var overlatt til seg selv under opphold på sikkerhetscelle, med begrenset kontakt og fravær av oppfølging:

Men det er helt jævlig å være der egentlig. Det er nakent og kaldt. Det er ikke tv eller noe å underholde seg med.(DI2)

...jeg snakket med veggen for det var godt å høre en stemme.(DI8)

De (helsepersonell) kunne kommet og snakket med meg når jeg var på sikkerhetscelle... ikke bare stå bak betjentene og spørre om jeg var skadet.(D9)

På isolasjonsavdelingen beskrev innsatte at vanlige aktiviteter var begrenset eller fraværende:

Det var ikke noen aktiviteter på avdelingen.(DI4)

Jeg kjedet meg. Det var ikke noe å gjøre[...] ville lage meg mat, men de kunne ikke hjelpe meg.(DI7)

Det var ikke lov å lage mat. Det kunne vært lov å koke egg eller steike en pizza, det ville gjort mye for hodet.(DI12)

Andre beskrev isolasjonen som langvarig og lite stimulerende:

Det varer lengre, er kjedelig å sitte der, mye mer innlåsing, og mest teite folk.(DI3)

Jeg fikk ingen oppfølging når jeg var isolert.(DI4)

Det fremkom også at de var avskåret fra sosial kontakt med andre:

Jeg hadde ønsket at jeg fikk luftet sammen med mennesker, at jeg slapp den ene timen med luft helt alene.(DI11)

5.2.3 Tema 2 - Tillitt og mistillit - barrierer og muligheter for oppfølging

Innsatte beskrev frykt for sanksjoner og usikkerhet rundt tvangstiltak som barrierer for å uttrykke behov og følelser. Flere opplevde krenkelser og nedverdiggelse, og beskrev systemet som lukket og beskyttende overfor egne ansatte. Videre at det kunne være utfordrende å bygge relasjoner til ansatte. Samtidig fortalte enkelte om tillit til enkeltpersoner som viste respekt og forståelse. Funnene viser hvordan maktforhold og institusjonelle rammer kan hindre emosjonell oppfølging og åpen dialog, men også hvordan individuelle relasjoner kan åpne for samtale og støtte.

5.2.3.1 Undertema 2.1 – Tillitsbrudd og frykt for sanksjoner.

Innsatte beskrev tiltakene som uforutsigbare og straffende. Flere uttrykte frykt for represalier og opplevde at de måtte tilpasse seg for å unngå ytterligere tiltak eller for å få opphevet tiltakene:

Det kunne fått konsekvenser som represalier. Jeg tror jeg ville blitt mer straffet.(DI1)

Vi innsatte er sårbare, og isolasjon oppleves som en ekstra straff.(DI10)

Jeg tror ikke det, jeg vet at fengslet ville brukt ting mot meg senere. Det er bare sann det er i fengsel.(DI8)

Andre fortalte at tiltak ble iverksatt basert på mistanker:

De gangene jeg ikke hadde gjort noe og alt var basert på mistanker gadd jeg ikke forklare meg ... det fører til mistillit.(DI11)

En innsatt beskrev hvordan han tilpasset svaret for å unngå sikkerhetscelle:

Forklaringen jeg fikk var at jeg ble satt på sikkerhetscelle fordi jeg ikke svarte nei på at jeg var suicidal. Så en annen gang skal jeg i alle fall svare NEI.(DI1)

En annen fortalte hvordan han lovet atferdsendring for å få opphevet tiltaket:

Nei, det eneste de snakket om var hvordan jeg måtte oppføre meg for å kunne være på en fellesskapsavdeling [...] Jeg sa fra til betjentene at jeg skulle oppføre meg fremover, ikke oppføre meg dårlig mot hverken innsatte eller ansatte, jeg skulle heller ikke ruse meg.(DI4)

5.2.3.2 Undertema 2.2 - Opplevelse av krenkelse og nedverdiggelse

Flere innsatte beskrev fengselshverdagen som preget av krenkelse og nedverdiggelse. Mistillit ble rettet både mot enkeltansatte og mot systemet. Noen opplevde stigma og manglende forståelse for deres situasjon:

Ikke fengselsbetjenter. De vil ikke høre på meg. Det blir ikke vektlagt hva jeg sier. Det får ikke noen konsekvenser for dem uansett hva jeg sier.(DI2)

Kanskje jeg kunne respektert betjenter... hvis de faktisk kom og snakka med meg etterpå og spurte hvordan jeg hadde de.(DI6)

Jeg kan ikke snakke med alle som var med på hendelsen for de hadde masker på seg det er ikke alle jeg kjenner igjen.(DI7)

En innsatt beskrev hvordan kommentarer fra ansatte viste manglende forståelse for generelle behov:

Da sier en jyppling til meg. Det er ikke noe å bli sur for, du kan jo bestille neste uke. NESTE UKE ... Han skjønner ikke hvordan vi har det i fengsel og gidder ikke prøve å forstå.(DI6)

Samme innsatt beskrev en annen episode for å understreke hvordan han opplevde manglende forståelse:

Etterpå sa jeg at det var urettferdig da jeg ikke hadde slåss. Jeg fikk til svar: «Sånn blir det når du går sammen med de feile folka».(DI6)

Kulturelle forskjeller ble også opplevd som en barrierer:

Det er ikke rom for kulturell språkforståelse. Det er sånn vi snakker i mitt miljø. Det er sånn «anything you say can and will be used against you».(DI10)

Usikker på om jeg ville sagt noe om konflikten, det er tabu å snakke med betjenter om ting innsatte mellom.(DI12)

Flere innsatte opplevde systemet som lukket og beskyttende overfor egne ansatte:

De er kollegaer og ville beskyttet hverandre.(DI1)

Jeg tror de ikke sier noe, for de skal «beskytte» hverandre.(DI2)

5.2.3.3 Undertema 2.3 – Utfordringer med relasjonsbygging

Innsatte opplevde relasjonsbygging med ansatte som utfordrende. Flere beskrev at ansatte hadde «noe imot dem», og at manglende kontakt under tiltak svekket muligheten for samtale i etterkant.

Jeg opplever at det er vanskelig å bygge opp relasjoner til ansatte. Spesielt hvis noen ansatte får noe imot meg.(DI1)

Det er vanskelig å bygge relasjoner ... betjentene er ute etter meg.(DI9)

Andre ble ikke snakket med under tiltaket:

Fengselsbetjentene snakket ikke med meg når jeg satt isolert, så hvorfor skulle de snakke med meg etterpå.(DI5)

Andre sier de kunne hatt tillit til fengselsbetjenter dersom de hadde fulgt opp:

Kanskje jeg kunne respektert betjente, hvis de faktisk kom og snakka med meg etterpå.(DI6)

En innsatt sier direkte at en de ikke stoler på fengsels ansatte:

Tanken om en samtale er et veldig bra utgangspunkt, men du må huske at vi innsatte ikke stoler på alle som jobber i fengsel.(DI11)

5.2.3.4 Undertema 2.4 - Tillit og relasjon til enkeltpersoner fremfor systemet.

Det var flere som innsatte beskrev tillit til enkeltpersoner, særlig betjenter som viste respekt og forståelse. Relasjon og gjensidig tillit ble fremhevet som avgjørende for at en eventuell evalueringssamtale skal oppleves som trygg:

Jeg ville snakket med [navn på betjent]. Jeg stoler bare på den betjenten.(DI3)

Jeg ville snakket med noen av de humane betjentene eller foreldrene mine.(DI4)

Jeg ville snakket med enkelte betjenter ... de som skjønner at det er kjipt å være i fengsel, de som har forståelse for at vi innsatte har dårlige dager, og de som ser hva som skjer på avdelingen.(DI6)

En innsatt beskrev hvordan en betjent bygget tillit over tid:

Betjenten bygde relasjon til meg over tid, betjenten fortalte litt om seg selv, snakket med meg om vanlige ting ... ikke bare de dritt tingene jeg hadde gjort.(DI8)

Samtidig beskrev han et system som kan motvirke at ansatte tar innsattes parti:

Betjenten kunne snakket min sak til fengslet hvis betjenten hadde turt. Tror betjenten ville vært redd for at fengslet skulle tro at betjenten tok min side.(DI8)

Andre fremhevet aktivitetsteamet som trygge samtalepartnere:

Jeg kunne kanskje pratet med aktivitetsteamet, de er mer menneskelige.(DI9)

En innsatt oppsummerte betydningen av relasjon:

Det måtte være en person jeg hadde tillit til, en jeg hadde en relasjon til. Ikke viktig hvem, men at relasjonen var god.(DI10)

5.2.4 Tema 3 - Forklaring og emosjonell oppfølging etter tiltak

Innsatte beskrev manglende forklaring og oppfølging etter tiltak. Flere fortalte at de ikke fikk vite hvorfor tiltak ble iverksatt, og at det ikke ble gitt mulighet for samtale eller bearbeiding i etterkant.

5.2.4.1 Undertema 3.1 – Manglende forklaring og begrunnelse for tiltak

Innsatte fortalte at de ofte ikke fikk vite hvorfor tiltak ble iverksatt. Flere opplevde manglende begrunnelse både før og etter hendelsen:

Jeg fikk ikke forhåndsvarsel om at jeg skulle på SC. Jeg fikk ikke vite noe før de var inne og hentet meg ... da var det for sent.(DI1)

Hvorfor jeg må sitte der [på restriktiv avdeling]. Hvor lenge jeg må sitte der.(DI3)

Andre at de fikk en mer utdypende forklaring på tiltaket:

Jeg hadde ønsket at jeg fikk en begrunnelse for at jeg måtte på sikkerhetscelle, ikke bare at jeg var vanskelig.(DI8)

At jeg fikk mer enn en forklaring gjennom vedtaket. De hadde skrevet grunnlaget for utelukkelsen og hvorfor jeg var på sikkerhetscelle.(DI9)

Jeg skulle i alle fall ønsket at de kom med en begrunnelse for hvorfor de «trodde» jeg hadde ulovligheter på cella, ikke bare mistanke.(DI11)

5.2.4.2 Undertema 3.2 - Fravær av oppfølging og mulighet for bearbeiding

Innsatte beskrev hvordan de emosjonelt ble preget av både egne og andres erfaringer med isolasjon og maktbruk, og at det manglet arenaer for å bearbeide slike opplevelser.

... det hadde påvirket meg [stillhet]skulle fått snakket om det.(DI4)

Det hadde vært bra om noen hadde spurt hvordan jeg egentlig hadde det. «Jeg tror psyken min ville blitt bedre om noen hadde snakket med meg».(DI7)

DET JEG hadde ønsket var at fengslet tok hensyn til mine tidligere opplevelser, som fengslet kjenner veldig godt.(DI11)

Andre synes det var verre å være vitne til andres konflikter:

... nå er det akkurat som det som skjer det skjer. Vi innsatte får heller ingen oppfølging når ting skjer.(DI6)

Når innsatte skader andre innsatte, alle blir låst inn og får ikke vite noe. [...] Vi skal løslates med disse hendelsene på netthinna.(DI5)

Samme innsatte etterlyser bearbeiding av hendelser som de er vitne til:

I slike tilfeller får ansatte debrief, men ikke vi innsatte ... vi blir kanskje ikke påvirket av det [ruller med øynene].(DI5)

5.2.5 Tema 4 - Læring, medvirkning og forebygging

Innsatte beskrev hvordan de håndterte erfaringer med tvangstiltak, og hvordan de utviklet strategier for å mestre hverdagen. Flere kom med ønsker og forslag til tiltak som kunne ha forebygget konflikter, samt etterlyste mulighet for medvirkning. Det ble foreslått å etablere trygge arenaer og støttepersoner utenfor betjentrollen.

5.2.5.1 Undertema 4.1 - Læring og mestring

Noen innsatte beskrev hvordan de hadde utviklet mestringsstrategier etter hendelser med bruk av makt og isolasjon. De fremhevet betydningen av aktiviteter:

Jeg er litt stolt for jeg har ikke vært isolert senere.(DI4)

Nei, men det har gått bra til nå ...jeg er ikke sint hver dag.(DI8)

MEN [lyser opp] jeg går på sinnemestring, kanskje det hjelper ... vet ikke helt enda for jeg er ikke ferdig.(DI12)

Aktiviteter og hverdagsmestring ble fremhevet som verdifulle:

Da jeg kom i fellesskapsavdeling fikk jeg trene, lage mat, spille spill og andre aktiviteter. (DI4)

5.2.5.2 Undertema 4.2 - Medvirkning og forebygging

Innsatte ønsket å bli involvert før tvangstiltak ble iverksatt, og beskrev alternative løsninger, samt etterlyste trygge arenaer og støttepersoner utenfor betjentrollen.

Aller mest skulle jeg ønske at jeg ble trodd da jeg sa at jeg ikke var suicidal, og fikk gå tilbake på cellen min.(DI1)

Betjenter må bli flinkere å være ute sammen med innsatte ... de må snakke med oss, de må spørre hvordan vi har det, de må ta signalene ... Ta signalene når det bygger opp til bråk, når innsatte er syke og skader seg selv, når det danner seg grupperinger blant de innsatte.(DI5)

Jeg ville sagt at de kunne unngått hendelsen. Jeg hadde spurt om å bytte avdeling, jeg trivdes ikke. Fikk nei, men etter jeg klappet til en innsatt byttet de avdeling. ... De kan unngå konflikter innsatte mellom hvis de gidder å høre på oss.(DI12)

Flere kommenterte at mindre inngripende tvangstiltak kunne vært benyttet:

Hvis jeg skulle ønske ville jeg ikke bli satt på SC, men at de så inn til meg gjennom natten hvis de var usikre på om jeg ville ta livet mitt.(DI1)

Jeg har en gang opplevd at jeg fikk sitte på en strippet celle ... det var bedre.(DI2)

Jeg vet ikke om de vil høre på hva jeg vil de skal gjøre istedenfor sikkerhetscelle, men jeg kan håpe – jeg vil ikke tilbake dit.(DI7)

Det ble foreslått å etablere trygge arenaer og tredjepartspersoner utenfor betjentrollen:

For at jeg skal snakke om det jeg vil, må det opprettes trygge arenaer med trygge personer.(DI10)

Alle fengsler burde hatt en sammensatt gruppe med ulike personer, noen sivilt ansatt, som hadde taushetsplikt ... Kanskje en støtteperson som ikke jobbet i kriminalomsorgen.(DI10)

En annen ting ... hvorfor har ikke alle fengsler faste møter mellom kontaktbetjent og innsatte hvor de spør: «Hva kan vi gjøre for at du skal ha det bra?»... Jeg mener FASTE møter med fast innhold.(DI12)

5.3 Ansattes perspektiver

Funn fra intervjuene med ansatte presenteres i to deler. Først vises svarene på strukturerte spørsmål om erfaringer med oppfølging etter bruk av tvangstiltak. Denne delen gir en oversikt over hvordan ansatte beskriver dagens praksis og hvilke rutiner som finnes i de ulike fengslene. Deretter følger funn fra den tematiske analysen av åpne og utdypende svar, der ansatte delte egne erfaringer og refleksjoner. Denne delen gir et dypere innblikk i hvordan de forstår, begrunner og opplever oppfølging, og hvilke muligheter og utfordringer de ser ved eventuelle evalueringssamtaler.

5.3.1 Hvem følger opp innsatte under og etter tvangstiltak?

Ansattes svar på spørsmålet «Hvem snakker med innsatte etter hendelsen?» varierte i innhold og tolkning. Flere oppfattet spørsmålet som rettet mot kommunikasjon under selve tvangstiltaket. Disse svarene er inkludert, da de gir innsikt i hvordan ansatte forstår og praktiserer oppfølging.

For å tydeliggjøre forskjellen mellom oppfølging under og etter tiltaket, presenteres funnene i to separate tabeller. Tabell 3 viser hvem som fulgte opp innsatte under tvangstiltaket. Svarene er delt inn etter hvem som fulgte opp innsatte, og hvor mange ansatte som oppga dette.

Tabell 3: Oppfølging under tvangstiltak

Hvem følger opp	Antall ansatte (n=13)	Kommentar
Operativ fengselsførstebetjent / fengselsbetjent	9	Oppgav pålagt tilsyn som oppfølging.
Ingen	4	Vurderte at det ikke fantes strukturert oppfølging.
Helsepersonell (i tillegg til kriminalomsorgen)	4	Beskrev helsepersonell som kontakt.

De fleste ansatte oppga at betjenter eller operativ fengselsførstebetjent fulgte opp innsatte under tiltaket, hovedsakelig gjennom pålagt tilsyn. Enkelte nevnte helsepersonell som kontakt, mens noen mente det ikke forekom strukturert oppfølging, eller at de ikke hadde kunnskap om dette. Dette ble utdypet i flere av intervjuene:

Vi har alltid en dialog med innsatte når han er på SC dersom han er våken.(DA2)

Innsatte ble snakket med mens han var på SC eller var isolert. Da var det OFB som snakket med den innsatte.(DA7)

Noen samtaler ble brukt til å vurdere innsattes atferd og reaksjoner, som grunnlag for avslutning av tiltak:

Da var det om oppførselen, hvilken oppførsel som ble forventet for at han skulle komme på avdeling.(DA4)

Det gjennomføres samtaler om hvilket «farenivå» det er ved å ta innsatte av paragraf - fra rødt til grønt.(DA5)

Jeg har opplevd at OFB «pirker» borti innsatte for å se om han reagerer. ...Ja provoserer innsatte for å se om han reagerer, hvis han reagerer med sinne er han ikke klar til å komme ut på vanlig avdeling og blir værende på paragraf.(DA8)

Flere beskrev vurderinger knyttet til tilbakeføring til avdeling:

Hvis innsatte skal tilbake på avdeling, hvilke vilkår som må opprettholdes, om han må isoleres/delvis isoleres, om han kan være med de andre innsatte, hvordan han skal forholde seg til betjenter.(DA9)

Avgjørelsen om å overføre innsatte fra SC til avdeling er alltid basert på denne samtalen. Det baserer seg på om innsatte er rolig og ikke skal gjøre noe mer...da velger innsatte ut fra svarene om han vil være på SC eller ikke. Er han rolig får han komme på avdeling ...hvis han fortsatt er aggressiv blir han en stund til.(DA10)

Flere ansatte beskrev også at innsatte ble spurt om fysiske plager og behov for helsehjelp under tiltak:

Men hvis innsatte sier han har fått en skade for eksempel i en fot får han legetime.(DA2)

Når innsatte er på paragraf, er helsepersonell og ser til dem ... fysisk helsebesøk av helsepersonell skal gjennomføres en gang pr. døgn.(DA5)

Innsatte blir spurt mens han har noen fysiske skader, og om han har behov for å snakke med helsepersonell. Disse spørsmålene blir stilt mens innsatte er på paragraf.(DA7)

Tabell 4 viser hvem som fulgte opp etter tvangstiltaket. Svarene er gruppert etter rolle, og antall ansatte som oppga hver type oppfølging. Svarene er delt inn etter hvem som fulgte opp innsatte, og hvor mange ansatte som oppga dette.

Tabell 4: Oppfølging etter tvangstiltak

Hvem følger opp	Antall ansatte (n=13)	Kommentar
Operativ fengselsførstebetjent / betjent	10	Uformelle samtaler og praktisk tilrettelegging.
Ingen / ukjent	2	Hadde ikke hørt om oppfølging eller gjennomført det selv.
Helsepersonell	1	Hadde ingen kunnskap om slik oppfølging.

Oppfølging etter tvangstiltak ble beskrevet som ustrukturert og situasjonsstyrt. Samtalene dreide seg hovedsakelig om praktiske behov som mat, klær og dusj, mens emosjonell eller refleksiv oppfølging ofte uteble.

Det er helst sikkert variasjoner ut fra hvilken førstebetjent som tar innsatte ut av sikkerhetscelle, eller hvilke betjenter som er på jobb ... hvordan innsatte blir fulgt opp etter hendelser.(DA1)

Utenom det spør vi alltid innsatte om de har behov for praktiske ting ... strakstiltak, som; «Hva trenger du nå? Ringe, dusje, mat, rene klær osv.».(DA11)

Vi snakker ikke om hvordan innsatte har det hvis han ikke sier noe om det selv.(DA3)

Jeg har ikke opplevd at noen har spurt innsatte om han hadde noen psykiske skader/utfordringer etter hendelsen.(DA7)

Det er ikke en rutine på hvem som snakker med innsatte etter en hendelse.(DI12)

Enkelte forsøkte å begrunne hendelsen eller spørre innsatte om deres opplevelse, men dette fremsto som personavhengig og uten fast struktur.

Jeg har flere ganger som avdelingsbetjent spurt innsatte om hvordan det går med han, og om han trenger å snakke med noen ... da mener jeg for eksempel helse.(DA2)

Jeg vet ikke om innsatte blir fulgt opp etter de kommer opp på avdeling...kommer vel an på vaktlaget som er på.(DI8)

Det har alltid vært gjennomført uformelle samtaler med innsatte etter hendelse.(DI10)

Noen betjenter har fokus på innsattes opplevelse ... hva skjedde, hvordan opplevde du det?(DA12)

5.3.2 Ansattes kjennskap til strukturert oppfølging.

Ansattes beskrivelser av strukturert oppfølging etter tvangstiltak viser variasjon i hvordan begrepet forstås og praktiseres, og hvilke rutiner som eventuelt finnes. De fleste ansatte forbinder strukturert oppfølging med «Rapport for opptatt forklaring».

Tabell 5 viser at åtte av tretten deltakere beskrev dette som en form for oppfølging, to beskrev at det ikke fantes oppfølging, mens tre beskrev at det var under utvikling.

Tabell 5: Ansattes kjennskap til strukturert oppfølging etter

Type oppfølging	Antall ansatte (n=13)	Beskrivelse / eksempler
Formell oppfølging	8	Rapport for opptatt forklaring: «...Det blir spurt om hendelsesforløpet [...] det er en form for avhør.»
Ingen strukturert oppfølging	2	«Det finnes ingen form for oppfølging som jeg vet om...» (DA4).
Under utvikling	3	«Det jobbes med å implementere[...]og vi betjenter har ikke hørt mer om det...» (DA11).

Som vist i tabell 5, beskrev flertallet av ansatte strukturert oppfølging som en mulighet for innsatte til å forklare hendelsesforløpet. Dette ligner på innsattes beskrivelser (jf. tabell 1), der «Rapport for opptatt forklaring» også ble nevnt. Få ansatte nevnte emosjonelle eller relasjonelle aspekter ved oppfølging.

Flere ansatte utdypet dette i intervjuene. Nedenfor følger eksempler på hvordan strukturert oppfølging ble beskrevet i praksis, med vekt på faktiske forhold og hendelsesforløp:

Innsatte får avgitt forklaring ... Det blir spurt om hendelsesforløpet. Hva som skjedde, hvorfor det skjedde – det er en form for avhør.(DA1)

De får avgitt forklaring i etterkant av hendelser ... det er ingen som spør om annet enn de faktiske forhold, samt hvorfor innsatte reagerte/utagerte som han gjorde. Vi spør ikke etter følelser og tanker.(DA4)

De får også avgi forklaring. Forklaringen er den oppfølgingen de får etter de er tilbake på avdeling.(DA6)

I avhør har både jeg og andre latt den innsatte fortelle sitt perspektiv på hendelsen.(DA12)

Noen ansatte uttrykte usikkerhet rundt om strukturert oppfølging faktisk forekom:

Det vet jeg ikke helt sikkert, men tror ikke det. Ikke noe som er nedfelt i rutiner.(DA7)

Har aldri opplevd at en innsatt har fått oppfølging av fengslet for psykiske plager etter en hendelse.(D9)

Andre beskrev at rutiner var under utvikling, men var usikre på om de var tatt i bruk:

Ikke som er tatt i bruk ... det er kanskje noe under utvikling.(DA12)

5.3.3 Ansattes kjennskap til ettersamtaler i psykisk helsevern

Ingen av de ansatte hadde hørt om ettersamtaler slik de brukes i psykisk helsevern. Etter en kort orientering om formålet med slike samtaler, svarte tolv av tretten at en tilsvarende oppfølging kunne være nyttig for innsatte.

... jeg mener den innsatte også burde få mulighet til bearbeiding av hendelser på lik linje med oss betjenter.(DA1)

De ville fått sagt hva de følte i situasjonen ... forebygging ... å finne triggerne til de ulike innsatte.(DA3)

Det gir mening at innsatte skal ha debrief ... når ansatte skal følges opp [...] da må det samme gjelde innsatte.(DA5)

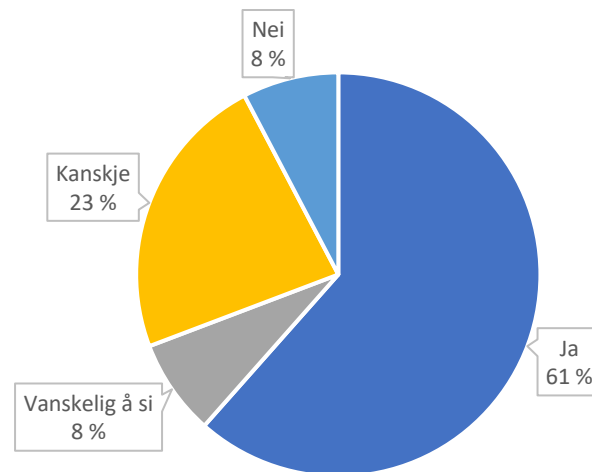
De få ivareta egen autonomi, si hva de trenger, si hva de føler ... det kan være en styrke for dem...(DA11)

Tror ikke innsatte er interessert... De får mange sjanser til å ta gode valg.(DA6)

5.3.4 Ansattes vurderinger av strukturert samtales nytteverdi og forebyggende potensial

De ansatte ble spurt om de mente en strukturert samtale kan ha nytteverdi og eller bidra til færre belastende hendelser i fengsel, både for innsatte og ansatte. Formålet med spørsmålet var å utforske hvordan ansatte vurderer samtalens betydning for læring, refleksjon og forebygging, samt om de ser en potensiell gevinst for begge parter.

Åtte svarte ja, tre svarte kanskje, én svarte at det var vanskelig å si, og én svarte nei.

Figur 2: Ansattes vurdering om strukturerte samtaler kan bidra til færre belastende hendelser

Flertallet mente at strukturerte samtaler kan bidra til å redusere konflikter og forebygge fremtidige hendelser. Flere beskrev at en evalueringssamtale kunne ha potensiale til å skape ro og gi ansatte bedre forutsetninger for å møte innsatte:

Vi er åpne for alt som skaper mindre bråk.(DA2)

Det kan demme opp for fremtidige hendelser... alle ansatte kan få kunnskap om hvordan møte og håndtere innsatte i fremtiden.(DA5)

... det kan forebygge ... forhindre på et tidlig stadium at vi får flere hendelser.(DA9)

De som svarte kanskje eller vanskelig å si uttrykte ambivalens, og pekte på utfordringer knyttet til tillit og vurdering av innsattes utsagn:

vi må ikke være naive og tro på alt den innsatte sier, samtidig må vi tro på det han sier ... vanskelig balansegang. (DA9)

Vanskelig å svare på...(DA13)

Deltageren som svarte nei, uttrykte bekymring for at innsattes behov skulle overskygge oppfølgingen av ansatte:

*Jeg er redd et slikt tiltak vil overskygge oppfølgingen av ansatte [...]
Kriminalomsorgen er jo blitt så glad i konfliktdempende kommunikasjon... som om det er løsningen på alt.(DA6)*

5.3.5 Tema 1 ansatte – Strukturelle og organisatoriske utfordringer

Ansatte mente at strukturert oppfølging forutsetter ledelsesforankring, tydelig ansvarsfordeling og praktisk tilrettelegging. Eventuelle standardiserte samtaler må tilpasses fengselskonteksten. Informasjonsflyt og turnusordninger ble trukket frem som utfordringer for

koordinering og kontinuitet. De pekte på behovet for klarhet i hvem som skal gjennomføre samtale.

5.3.5.1 Undertema 1.1 – Behov for struktur og tydelige roller

Ifølge ansatte var det behov for tydelige rammer dersom strukturert oppfølging skal innføres etter bruk av tvangstiltak. De fremhevet at det må være klare retningslinjer og rutiner før en eventuell standardisert samtale kan gjennomføres, og at innføringen må tilpasses fengselskonteksten. Flere pekte også på at god informasjonsflyt, ledelsesforankring og praktisk tilrettelegging er nødvendig for å få ordningen til å fungere.

Det må være ledelsesforankret, satt i et ordentlig system, gjennomføres skikkelig uten støy og avbrytelser...(DA3)

Jeg tenker det må være en standardisert samtale, hvor vi har et skjema vi skal følge.(DA2)

Samtalene må tilpasses individuelt ... ut fra type hendelse og hvem innsatte er..... Det må være tydelig for ansatte og innsatte hva samtalen skal handle om.(DA3)

Det må tilrettelegges for slike samtaler UTEN avbrytelser [...] ellers er det uhensiktsmessig.(DA5)

Standardisering måtte imidlertid tilpasses fengselskonteksten. Enkelte advarte mot å kopiere praksis fra andre sektorer.

Det vil ikke være lurt å adoptere fra ettersamtaler. Vi må lage vårt eget...Jeg tror noe sånn vil fungere hvis vi gjør det riktig – ikke kopierer, men lager vårt eget tilpasset fengsel.(DA2)

Informasjonsflyt ble sett på som avgjørende:

Og hvordan skal de andre betjentene får kunnskap om hvordan vi kan unngå sånne hendelser. Vi har ikke systemer til den slags.(DA1)

Vi jobber turnus... det er vanskelig å vite hvordan ting blir håndtert når vi ikke er på jobb.(DA13)

Hvem som skal styre samtaler er av betydning:

Det må være førstebetjent som følger opp ... kanskje ikke den førstebetjenten som satte i gang hendelsen.(DA2)

For at det skal fungere må vi ha tenkt gjennom hvem som skal delta i samtalen (DA9).

Andre stilte spørsmål om fengselsbetjenter selv burde gjennomføre samtalen, og foreslo helsepersonell som alternativ.

Er vi de rette til å ta en samtale med dem.(DA13)

Men kanskje andre enn oss skal gjøre den jobben ... helse, psykolog ...(DA1)

Eventuelt kanskje helse bedre kan ta en sånn samtale.(DA2)

5.3.5.2 Undertema 1.2 – Ressursbegrensninger som hindrer gjennomføring

Manglende tid, lav bemanning og begrensede ressurser ble vurdert som sentrale hindringer for å kunne gjennomføre evalueringssamtaler. Flere så nytteverdi i en samtale, men beskrev at er dagens rammebetingelser i fengslene ikke gir rom for en slik praksis.

Samtidig, jeg klarer ikke å se at vi skal ha tid til en samtale med innsatte.(DA1)

Jeg ser utfordringer med en sånn samtale. Når skal vi få tid å ta den? ... det er dårlig bemanning ...vi får ikke tatt russamtalen engang.(DA8)

Alt dette er en bra teoretisk ide, men hvem skal gjennomføre...vi har jo ikke bemanning. Hvem sitt ansvar skal dette være?(DA12)

Vi jobber i det systemet vi jobber i. Vi må følge regelverket og rutiner. Vi har begrensede ressurser og bemanning.(DA13)

5.3.6 Tema 2 – Ambivalens i betjentrollen ved vurdering av samtaler med innsatte.

Vurderinger knyttet til innføring av samtaler etter bruk av tvangstiltak avdekket spenninger i betjentrollen. Ansatte uttrykte ambivalens mellom lojalitet til system og kollegaer, og ønsket om refleksjon og forbedring. Det ble også reist spørsmål om innsattes evne og vilje til reell deltakelse, samt usikkerhet knyttet til egen rolle og autoritet.

5.3.6.1 Undertema 2.1 - Ambivalens mellom lojalitet, kontroll og rolle

Flere ansatte beskrev en ambivalens ved en eventuell innføring av strukturerte samtaler med innsatte etter hendelser. De ble vurdert som potensielt krevende, særlig dersom innholdet utfordrer betjentens lojalitet til kollegaer eller beslutninger.

MEN det er viktig at vi fra fengslet får styre samtalen. Innsatte kan ikke si hva de vil, ikke kaste dritt om betjenter som har vært med på hendelsen.(DA1)

Innsatte kan ha med seg noen, men må være noen innad i fengslet han har en relasjon til.(DA3)

Noen ansatte beskriver hvordan innsatte forventer personlig støtte eller meninger, noe som utfordrer betjentens lojalitet til beslutninger:

Innsatte er mange ganger uenig i overføringen og vil at betjentene skal si om de er enige eller uenige i overføringen. Dette snakker vi ikke med innsatte om. Vi skal være lojale til de som tok avgjørelsen, og hvis vi er uenige skal vi ikke snakke med innsatte om det.(DA2)

Mange innsatte er veldig på å spørre «Hva syns du om at jeg ble satt på sikkerhetscelle?» De ønsker at vi betjenter skal si vår personlige mening om overføringen [...] jo jeg har en del ganger tenkt... nei dette er ikke rett ...men jeg ville ikke sagt det til innsatte.... Men jeg vet at andre har sagt sånne ting til innsatte.(DA3)

En betjent vurderte at samtaler etter hendelser kan føre til rollekonflikt.

Hvordan skulle vi gjort ting bra igjen med en ettersamtale? ... alle ville jo kommet i en rollekonflikt.(DA11)

5.3.6.2 Undertema 2.2. Skepsis til effekt, innsattes refleksjon og motivasjon

Det ble uttrykt usikkerhet fra flere ansatte om en samtale vil ha effekt, samtidig som de tviler på innsattes evne og vilje til refleksjon etter hendelser.

Det er en bra ting som vil redusere belastningen på oss betjenter, men usikker på om det vil funke.(DA1)

...spørsmålet er om det er verdt det? Hvis det fører til færre hendelser er det kanskje verdt det.(DA10)

Det er ikke sånn at innsatte bare kommer/ramler oppi en situasjon. Innsatte får x – antall muligheter til å trekke seg tilbake eller ombestemmes seg ...(DA6)

Flere vurderer innsatte som lite motiverte for endring, og som strategiske i sin atferd:

Jeg er redd for at innsatte som har en avtale vil tøyne strikken ... utnytte det til sin fordel.(DA7)

Det er den innsatte selv som er årsaken til maktbruken ... f.eks. at han kaster urin på oss...(DA9)

Noen kalkulerer ... jeg har opplevd at innsatte vil på SC og vet akkurat hva de skal gjøre for å komme dit. (DA13)

Rus ble også trukket frem som barrierer for refleksjon, men at refleksjon kan være nyttig dersom innsatte har evne til det:

Mange innsatte er for rusa... de har ikke evnen til å reflektere. MEN har innsatte evnen til å reflektere vil den være kjempenyttig.(DA10)

5.3.6.3 Undertema 2.3 – Bekymret for autoritetstap og emosjonell eksponering

Ansatte vurderer at samtaler med innsatte etter tvangstiltak kan svekke profesjonell autoritet og skape rollemessig usikkerhet. Flere uttrykker bekymring for emosjonelle reaksjoner, økt belastning og lavere terskel for å gripe inn i situasjoner:

Jeg er redd for at innføring av noe sånt skal føre til at terskelen før vi griper inn i hendelser skal bli høyere.(DA7)

Ansatte vil kanskje være følelsesmessig preget [...] lite profesjonelle i en slik samtale.(DA7)

Nei fordi... hvis en innsatt har angrepet en ansatt skal den ansatte slippe å forholde seg til den innsatte [...] Den ansatte skal ikke miste ansikt og vise seg sårbar.(DA9)

5.3.7 Tema 3 - Vurderinger av samtalens potensiale i forebygging, innsikt, bearbeiding og medvirkning

De fleste ansatte mente at samtaler med innsatte etter tvangstiltak kan bidra til å forebygge nye hendelser. Flere beskrev også samtalene som en kilde til innsikt i individuelle trigger og som et middel til å styrke relasjonen mellom innsatt og betjent. I tillegg ble de trukket frem som et mulig verktøy for konflikthåndtering og økt trygghet. Noen fremhevet at innsatte kan ha behov for emosjonell bearbeiding, og at medvirkning i samtalene kan gi dem en opplevelse av anerkjennelse og verdighet.

5.3.7.1 Undertema 3.1 – Samtale for å forebygge hendelser og gi ansatte innsikt

Strukturerte samtaler vurderes som en metode for å forebygge nye hendelser. Flere ansatte mener samtaler kan gi innsikt i innsattes reaksjonsmønstre og dermed gjøre ansatte bedre rustet til å håndtere lignende situasjoner. Noen peker på at samtalene gir rom for refleksjon og felles forståelse, og at den kan brukes til å forklare hvorfor makt ble benyttet:

Jeg er veldig for forebygging ... å finne triggerne til de ulike innsatte.(DA3)

Det kan demme opp for fremtidige hendelser. Vi/alle ansatte kan få kunnskap om hvordan vi kan møte og håndtere innsatte i fremtiden.(DA5)

Hvordan kan vi i fremtiden gjøre ting på en lempeligere måte? Hvordan kommunisere med den innsatte ...(DA9)

Ja hvis vi kan lære noe av det innsatte sier, og at vi kan håndtere det annerledes neste gang.(DA12)

En ansatt beskriver konkret forebyggingsarbeid:

For eksempel har vi en innsatt nå som vi kjenner veldig godt. Når han ypper til bråk tar vi han ned på treningsrommet sånn at han får ut litt damp ... og vi unngår utagering...det er veldig godt forebyggingsarbeid.(DA6)

Flere beskrev verdien av å forklare hvorfor makt ble benyttet, og at dette kunne bidra til forståelse og tillit:

..... en for betjenter/fengslet å få kommet med en forklaring til innsatte, hvilke vurderinger som var grunnlaget for hendelsen. Vi kan for eksempel si: «Vi er ikke ute etter deg ...vi hadde ikke noe valg da vi opplevde hendelsen som ...sånn og sånn...».(DA5)

Fordi du ikke etterkom ordre måtte vi bruke makt, det var til ditt eget beste slik at hendelsen ikke eskalerte.(DA7)

Vi begrunner maktbruken overfor innsatte... det vi gjorde var nødvendig fordi vi måtte ivareta sikkerheten.(DA10)

Det er viktig at vi får forklart at det ikke er deg ... det er ikke personlig ... det er situasjonsbasert.(DA11)

5.3.7.2 Undertema 3.2 Samtaler gir muligheter til bearbeiding og medvirkning

Samtaler ble av flere ansatte sett som en mulighet for innsatte til å bearbeide hendelser som oppleves som krenkende eller skadelige. Flere beskrev innsatte som personer med erfaringer fra tidligere traumer og belastninger, og mente at maktbruk kan utløse reaksjoner knyttet til slike erfaringer. Gjennom samtaler kan innsatte få rom til å uttrykke egne opplevelser, tanker og følelser. Medvirkning i samtaler ble fremhevet som et tiltak som kan gi innsatte innflytelse og styrke opplevelsen av å bli hørt og respektert.

Jeg mener den innsatte også burde få mulighet til bearbeiding av hendelser på lik linje med oss betjenter.(DA1)

Det gir mening at innsatte skal ha debrief. Vi er opptatte av at ansatte skal følges opp [...] da må det samme gjelde innsatte.(DA5)

Innsatte hadde sikkert hatt nytte av en samtale der han fikk sagt hvordan han hadde det på paragraf. Det kan sikkert være tøft.(DA8)

Ja klart det, jeg tenker på hvis det var meg, hvordan hadde jeg taklet det. Hvert fall når det gjelder bruk av sikkerhetsseng.(DA11)

Tidligere traumer og erfaringer vurderes å kunne gjøre maktbruk i fengsel retraumatiserende:

All form for makt mot innsatte kan oppleves som traumatisk for den innsatte. Det kan vekke tidligere traumer, som utspiller seg i mer sinne og aggresjon.(DA4)

Mange innsatte har med seg masse bagasje [...] vi opplever at mye av den bagasjen de har med seg er grunnen til at de oppfører seg som de gjør.(DA6)

Medvirkning vurderes å kunne gi innsatte opplevelse av innflytelse. Samtaler kan gi rom for refleksjon over egen atferd og bidra med innsikt som ansatte kan lære av.

Han som lå underst når vi hentet han ut får ikke sagt noe om hvordan han har det... det kan ivareta innsattes ve og vel.(DA4)

...at innsatte får reflektert over hva han kunne gjort annerledes og at innsatte får sagt noe om det er ting ansatte kan være oppmerksom på, som ...jeg reagerte med utagering fordi...(DA9)

...når de er på sitt mest sårbare, de er helt alene, da må de få ivareta egen autonomi, si hva de trenger, si hva de føler...det kan være en styrke for dem.(DA11)

Men jeg tror en slik samtale kan minske innsattes avmaktsfølelse, som i sin tur kan forhindre nye hendelser, innsatte får si hvordan det kunne vært løst annerledes, og de føler de betyr noe.(DA12)

5.3.8 Tema 4 - Refleksjoner om samtalens betydning for læring og relasjonsreparasjon.

Flere ansatte trakk frem at samtalene kan fungere som en arena for gjensidig læring og relasjonsbygging etter alvorlige hendelser. Flere ansatte mener samtaler kan styrke forståelsen mellom innsatte og fengselsbetjenter, og bidra til å gjenopprette tillit der relasjonen er svekket.

Jeg tror vi fengselsbetjenter vil ha mye nytte og læringspotensial av slike samtaler.(DA3)

Men ja absolutt ville det vært bra for alle å ha en slik ettersamtale, både innsatte og ansatte...jeg blir faktisk flau over at jeg ikke har tenkt på det selv før.(DA11)

Å snakke om en hendelse er læring.(DA12)

Samtaler vurderes å kunne bidra til gjenoppretting og relasjonsreparasjon, særlig i mindre fengsler der ansatte og innsatte må forholde seg til hverandre over tid. Flere peker på behovet for å snakke om tillitsbrudd og påkjenninger etter maktbruk.

Vi kan vise omsorg for den innsatte ved å spørre «Hvordan har du det, hvordan påvirket denne hendelsen deg?(DA5).

...kanskje kan ting gjøres bra igjen med en ettersamtale, [...] Ved brutt tillit må jeg spørre den innsatte hvordan han kan stole på meg igjen.(DA11)

det kan også være barrierer som må overvinnes for å kunne snakke om påkjenninger, men det er bra for oss og dem og gjenopprette.(DA13)

Å gjenopprette relasjoner er bra for den ansatte ...jeg er opptatt av relasjoner, det er derfor jeg jobber i fengsel.(DA12)

...i små fengsler vil det være viktig å få snakket om hvordan vi klarer å forholde oss til hverandre etter hendelser. Det vil være vanskelig å unngå hverandre i daglig arbeid. Så for å gjenopprette eller opprettholde relasjon.(DA7)

Samtidig ble det uttrykt skepsis til hvor realistisk en slik samtale ville være i praksis. En ansatt beskrev et gap mellom ideal og virkelighet.

I en perfekt verden ja... hvordan synes du vi håndterte situasjonen? Kunne den vært løst på en annen måte? Kan vi unngå fremtidige hendelser ... veldig mange fine ord. De må være utviklet av en sosionom eller helsearbeider ... det er langt fra virkeligheten.(DA10)

6 Hovedtrekk ved funnene

Funnene viser at oppfølging etter makt, isolasjon og tvangstiltak i dag fremstår lite systematisk og er i stor grad avhengig av enkeltpersoners initiativ. Når oppfølging gis, dreier den seg oftest om praktiske behov eller korte vurderinger av innsattes tilstand. Strukturerede evalueringssamtaler eller faste rutiner finnes i liten grad.

Innsatte fremhever behov for forklaring, emosjonell støtte og mulighet til å beskrive egne erfaringer. Flere uttrykker at fraværet av slike samtaler skaper mistillit til systemet og gjør at tilliten til enkeltpersoner blir avgjørende for opplevelsen av oppfølgingen.

Ansatte peker på at tidspress, bemanning og uklare roller begrenser muligheten til å følge opp. Samtidig anerkjenner mange at samtaler kan ha verdi for læring, forebygging og relasjonsbygging, men uttrykker usikkerhet om ansvar og gjennomførbarhet.

Samlet peker funnene på fire hovedtema som er sentrale for å forstå dagens praksis og muligheter for utvikling:

- Fravær av strukturert oppfølging etter tvangstiltak
- Psykiske belastninger og behov for traumeforståelse
- Brukermedvirkning og relasjonell tillit
- Evalueringssamtaler krever ledelsesforankring, tid og kompetanse

Disse temaene belyser mangler ved dagens praksis og nøkkelfaktorer for utvikling, og danner derfor grunnlaget for drøftingen i kapittel 6. Fravær av strukturert oppfølging etter tvangstiltak.

6.1 Fravær av strukturert oppfølging etter tvangstiltak

Fraværet av strukturert oppfølging fremstår som en grunnleggende mangel i dagens praksis. Både ansatte og innsatte beskriver oppfølging etter tvangstiltak som uforutsigbar og avhengig av enkeltpersoners initiativ. Når oppfølging forekom, var den ofte begrenset til praktiske forhold som mat, klær og dusj, og sjelden rettet mot emosjonell bearbeiding eller refleksjon. Dette viser at dagens praksis ikke sikrer innsatte mulighet til å bearbeide mulige psykiske belastninger på en systematisk og forutsigbar måte.

Denne mangelen står i kontrast til anbefalinger fra Sivilombudet og tilsynsrådet, som har fremhevet behovet for strukturert oppfølging i form av evalueringssamtaler etter tvangstiltak. I psykisk helsevern er evalueringssamtaler lovpålagt og skal tilbys pasienten. Det regnes som et tiltak som kan redusere skadevirkninger og forebygge nye hendelser (Helsedirektoratet, 2021; Hammervold et al., 2022). Dette illustrerer at praksis for oppfølging etter tvangsbruk har utviklet seg ulikt mellom fengselsfeltet og andre deler av tjenesteapparatet.

I fengselspraksis er den mest systematiske formen for oppfølging «Rapport for opptatt forklaring». Denne oppleves som en formell og faktabasert prosedyre med begrenset rom for innsattes emosjoner og refleksjoner. Andre samtaler som ble gjennomført under tvangstiltakene hadde i stor grad et atferds regulerende formål hvor innsatte måtte fremstå

rolige og samarbeidsvillige for å få tiltaket avsluttet. Dette samsvarer med Sivilombudets funn fra Oslo fengsel, hvor innsattes oppførsel ofte ble gjort til vilkår for å avslutte tiltaket (Sivilombudet, 2025c). Når oppfølgingen i praksis hovedsakelig fungerer som et kontrollverktøy, svekkes muligheten for læring og tillitsbygging etter hendelsen.

Dette viser at dagens praksis i hovedsak ivaretar sikkerhets- og kontrollhensyn, mens behovet for emosjonell bearbeiding og læring i liten grad møtes. Mangelen på en trygg og strukturert oppfølging kan bidra til at innsatte utvikler egne strategier for å håndtere situasjonen.

En innsatt i studien beskrev hvordan han utviklet en strategi for å gjenvinne kontroll og skape forutsigbarhet i hverdagen:

«Forklaringen jeg fikk var at jeg ble satt på sikkerhetscelle fordi jeg ikke svarte nei på at jeg var suicidal. Så en annen gang skal jeg i alle fall svare NEI.»

Slike erfaringer illustrerer hvordan å oppleve vilkårlighet og manglende tillit kan føre til strategiske tilpasninger som gjør at reelle behov holdes skjult. Dette samsvarer med Jacobsens (2018) funn fra Trondheims fengslene, der innsatte beskrev hvordan de utviklet ulike tilpasningsstrategier for å gjenvinne en form for kontroll under soning. Tilsvarende er det flere innsatte som fremhever betydningen av autonomi og mulighet til å ta egne valg for å ivareta sin psykiske helse under fengselsoppholdet (Solbakken et al., 2024).

I denne studien uttrykte alle innsatte et ønske om en mer strukturert oppfølging etter tvangstiltak. De ønsker samtaler som gir rom for forklaring, bearbeiding og refleksjon, ikke bare som en avslutning på tvangstiltaket, men som en støtteprosess.

Flere løftet frem samme behovet når de hadde vært vitne til andre bli utsatt for tvangstiltak. Slike opplevelser forsterket følelsen av uro og maktesløshet. Dette viser at oppfølging må være meningsfull og ha et fagutviklet innhold, noe som også underbygges av funn fra Solbakken et al., (2024), som beskriver hvordan innsatte ofte står alene med slike erfaringer, og at psykisk nød eller vold hos medfanger kan oppleves som sterkt belastende.

Ansatte i fengslene har i dag tilgang til strukturert oppfølging etter belastende hendelser. De fleste støttet at innsatte bør få et tilsvarende tilbud, og noen fremhevet dette helt konkret. Dette aktualiserer spørsmålet om hvorfor ansatte har en etablert rett til slik oppfølging, mens innsatte ikke har en tilsvarende ordning. Ansatte omfattes av arbeidsmiljøloven § 4-3 og har tilgang til debrief og støtte. Programmet Strukturert etterarbeid etter belastende hendelser (SEB) ble i 2024 utviklet for å sikre systematisk oppfølging av ansatte (Kriminalomsorgsdirektoratet 2024), etter dokumentasjon av psykiske belastningsskader i kriminalomsorgen (Rambøll Management Consulting, 2023).

Innsatte, derimot, har ingen tilsvarende ordning, til tross for veldokumenterte psykiske belastninger etter de har vært utsatt for tvangstiltak (Shalev, 2008). Dette gapet forsterkes av at støtteapparatet for innsatte ofte er utydelig og lite tilgjengelig (Solbakken & Wynn, 2023). Disse ulikheten fremstår som mer enn en organisatorisk mangel, de illustrerer en normativ ubalanse i hvordan psykisk belastning forstås og håndteres i fengsel.

6.2 Psykiske belastninger og behov for traumeforståelse

Tvangstiltak kan være dypt belastende og i noen tilfeller direkte traumatiserende. Flere innsatte beskriver opplevelser preget av frykt, kulde, ensomhet og tap av kontroll. Enkelte uttrykker selvmordstanker eller et sterkt behov for kontakt under opphold på sikkerhetscelle. På tross av dette forteller de fleste at de ikke fikk noen form for emosjonell oppfølging i etterkant. Slikt fravær av støtte kan forsterke belastningen og føre til langvarige psykiske plager.

Mange innsatte fortalte at de ble overlatt til seg selv etter tiltaket, og at behov for forklaring, kontakt og emosjonell støtte ikke ble møtt. En innsatt som hadde vært isolert over tid sa: «*Jeg tror psyken min ville blitt bedre om noen hadde snakket med meg.*» En annen beskrev hvordan opplevelsen var så smertefull at han ikke orket å snakke om den: «*Jeg ville ikke snakke så mye om oppholdet på sikkerhetscelle fordi det var traumatisk.*» Disse erfaringene viser hvordan manglende støtte kan føre til at innsatte bærer belastningen alene, og hvordan uforutsigbarhet og tap av kontroll kan bidra til opplevelsen av avmakt.

Det samsvarer også med funn fra tilsynsrådet og sivilombudet, som dokumenterer omfattende innlåsing ved ulike fengsel, opptil 21 timer i døgnet for enkelte innsatte. I tillegg mangler de rutiner for støtte og oppfølging etter bruk av sikkerhetscelle.

Som Hammer og Lundeberg (2025) påpeker, er det ofte fraværet av støtte i etterkant som avgjør om en opplevelse blir traumatiserende. Flere innsatte i denne studien beskriver akkurat dette, at de ble stående alene med sterke reaksjoner uten noen å snakke med. Dette samsvarer med forskning som viser at isolasjon og tvangsmidler kan forverre eksisterende psykiske plager og utløse angst, depresjon og selvskading, særlig hos personer med tidligere traumer (Shalev, 2008). I rapporter fra Sivilombudet er det advart mot risiko for sensorisk deprivasjon og retraumatisering ved bruk av tvangsmidler, og understreket at tiltakene må brukes med stor varsomhet (Sivilombudsmannen, 2020; Sivilombudet, 2025c).

Internasjonale standarder, som FNs Mandela-regel 45, understreker at isolasjon bare skal brukes unntaksvis og aldri dersom innsattes psykiske tilstand kan forverres. Norsk lovgivning tillater slike tiltak når det anses nødvendig for ro, orden og sikkerhet, men stiller ikke tilsvarende krav til vurdering av psykisk helse. Dette gapet mellom internasjonale forventninger og nasjonal praksis kan føre til at risikoen for helseskader ikke blir tilstrekkelig vurdert og håndtert.

Tiltakene rammer heller ikke alle likt. Innsatte med lav sosial kapital, tidligere belastninger eller psykiske lidelser har dårligere forutsetninger for å håndtere isolasjon og tvang, og rammes dermed hardest (Lundeberg & Mjåland, 2014). Forskning viser at denne gruppen ofte har opplevd vold, omsorgssvikt og rusproblemer, og at forekomsten av PTSD er betydelig høyere i fengselsbefolkningen enn ellers i befolkningen (Revolv, 2015; Tverborgvik et al., 2024). Dette understreker behovet for at vurdering av tiltak alltid inkluderer innsattes psykiske og sosiale sårbarhet.

Flere ansatte i studien anerkjente at tiltakene kan være retraumatiserende, og beskrev at mange innsatte «*har med seg mye bagasje*». Samtidig fortalte noen at sterke reaksjoner ble

oppfattet som uttrykk for sinne, trass eller manipulasjon. Dette peker på et dilemma mellom sikkerhet og omsorg, der tiltak som oppleves som nødvendige for sikkerhet samtidig kan påføre innsatte ny skade. Lignende motsetninger er dokumentert i psykisk helsevern, der ansatte vurderer tvang som nødvendig, mens pasienter opplever den som krenkende (Butterworth et al., 2022).

En traumebevisst praksis kan bidra til å redusere skadevirkninger av tvangstiltak. Miller og Najavits (2012) fremhever at ansatte som forstår hvordan tidligere traumer påvirker atferd, lettere kan forebygge konflikter og fremme trygg samhandling. Funnene i denne studien peker i samme retning. Innsatte uttrykker et sterkt behov for å bli møtt med respekt og forståelse, mens ansatte etterlyser mer kompetanse i å håndtere følelsesmessige reaksjoner. Funn fra en nyere norsk studie viser at mange innsatte i norske fengsler opplever psykisk uhelse nært knyttet til fengselsoppholdet (Solbakken et al., 2024), noe som ytterligere understreker behovet for traumeforståelse i kriminalomsorgen. Opplæring i traumeforståelse er derfor ikke bare et spørsmål om kompetanse, men en forutsetning for faglig og etisk forsvarlig praksis.

6.3 Brukermedvirkning og relasjonell tillit

Manglende oppfølging handler ikke bare om helse, men også om rett til medvirkning og behov for tillit. Flere innsatte etterlyste muligheten til å forklare seg, foreslå løsninger og bidra med refleksjoner som kunne forebygge nye hendelser. Dette samsvarer med prinsippet om brukermedvirkning, som er lovfestet i forvaltningsloven § 16 og omtalt i Kriminalomsorgens virksomhetsstrategi (2021). Utsagnene synliggjør at oppfølgingen ikke bare handler om omsorg og helse, men også om å sikre innsattes rett til å bli hørt og bidra til læring og forebygging av nye hendelser.

For at medvirkning skal være reell, må innsatte oppleve trygghet og tillit til dem de skal snakke med. Flere fortalte at de kun stoler på enkelte ansatte, dem som viser respekt, lytter og bygger relasjon over tid. Dette viser at medvirkning ikke kan reduseres til en formell rettighet, men må forstås som en relasjonell prosess. Ønsket om å ha med en støtteperson eller nøytral samtalepartner, slik det er innført i psykisk helsevern, peker på behovet for fleksibilitet og valgfrihet. Når innsatte får innflytelse over samtalen form og innhold, øker sannsynligheten for at oppfølgingen oppleves som meningsfull (Helsedirektoratet, 2021; Hammervold et al., 2022).

Behovet for støtte strekker seg også utover profesjonelle relasjoner, som en innsatt sier. Han kunne hatt med seg foreldrene i samtale med fengslet. Slik det er i dag har innsatte ikke rett til å ha med familie eller venner i slike samtaler, men Meld. St. 31 (2024–2025) peker på at pårørende bør involveres som en ressurs i straffegjennomføringen. Dette kan åpne for nye former for støtte og oppfølging i en sårbar fase, forutsatt at det etableres klare rammer.

Spørsmålet om støtte og tillit må imidlertid også sees i sammenheng med maktforholdet som preger relasjoner mellom innsatte og ansatte i fengsel. Flere innsatte beskrev hvordan opplevelsen av kontroll og asymmetri gjør det vanskelig å være åpen overfor ansatte. Relasjonen mellom innsatte og ansatte vil være ujevn, fordi den ene parten har makt til å bestemme og overvåke den andre (Giertsen og Rua, 2014). Tillit kan derfor i stor grad bare oppstå når den sterke parten viser vilje til å «dele» makt, samt redusere avstanden som følger

av kontrolloppgavene. Når ansatte klarer å kombinere trygghet og myndighetsutøvelse med respekt og anerkjennelse, kan relasjonell tillit gradvis bygges, selv innenfor et hierarkisk system.

Et slikt idealet om delt makt og relasjonell tillit møter imidlertid flere praktiske og faglige utfordringer i hverdagen. Dette da ansatte på sin side anerkjenner verdien av medvirkning, men uttrykker samtidig usikkerhet om innsattes evne til refleksjon og om hvem som bør lede slike samtaler. Noen stiller spørsmål ved om betjenter har riktig kompetanse, og fremhever at helsepersonell kan være bedre egnet. Dette peker på et spenningsfelt mellom kontroll og tillit, og mellom profesjonell rolle og relasjonell nærhet. Funnene viser at kvaliteten på samtalene må balanseres mellom innsattes behov for trygghet og ansattes behov for struktur og rolleavklaring.

For å legge til rette for meningsfull medvirkning må innsatte møtes som personer med likeverd og livshistorie, ikke bare som «fanger» eller objekter for kontroll (Brottveit & Fugletveit, 2018). Dette krever refleksivitet hos ansatte, og evne til å se seg selv i relasjonen, samt justere praksis i møte med den enkelte (Giertsen & Rua, 2014). Erfaringene løfter frem at relasjonell kompetanse og selvrefleksjon er avgjørende for å skape tillit og åpne for dialog.

Relasjonell tillit og medvirkning er gjensidig forsterkende. Når innsatte opplever å bli sett og anerkjent, øker sannsynligheten for at de søker støtte og deltar i samtaler (Solbakken & Wynn, 2022). I fengselskonteksten, der makt og kontroll er strukturelt til stede, blir dette særlig viktig. Ved å gi innsatte reell innflytelse på en evalueringssamtale form og innhold, kan det bidra til å gjenopprette tillit og redusere avmaktsfølelse.

6.4 Evalueringssamtaler krever ledelsesforankring, tid og kompetanse

Innsatte fremhevet relasjonen til ansatte som avgjørende for at en samtale skal oppleves meningsfull. Ansatte la derimot større vekt på organisatoriske rammer og praktiske forutsetninger. Denne kontrasten viser at gode relasjoner i seg selv ikke er tilstrekkelig. Samtalenes kvalitet avhenger også av tilstrekkelig kompetanse og organisatorisk støtte, samt rammer som gir tid og rom for en strukturert samtale.

Ansatte beskrev tidspress, lav bemanning og uklar rollefordeling som sentrale hindringer for å kunne gjennomføre evalueringssamtaler med kvalitet. Flere stilte spørsmål ved hvem som bør lede samtalene, og om det er realistisk å innføre ordningen uten endringer i rammebetingelsene. Disse vurderingene peker på at utfordringen ikke primært handler om ansattes vilje, men om at dagens organisering ikke er rustet for et nytt tiltak.

Behovet for bedre rammer er også erkjent på systemnivå. Meld. St. 31 (2024–2025) fremhever at økt kapasitet og kompetanse er nødvendig for å møte en mer kompleks innsattegruppe og sikre et kriminalitetsforebyggende innhold i straffegjennomføringen. Det er samtidig varslet lengre og mer fleksibel fengselsbetjentutdanning, samt større satsing på dynamisk sikkerhet, relasjonsarbeid og konfliktdempende kommunikasjon. Disse utviklingstrekkene understreker at innføring av evalueringssamtaler ikke bør overlates til enkeltfengsler eller enkeltpersoner, men krever tydelig politisk og organisatorisk forankring.

Forskning på implementering viser, derimot, at gode intensjoner alene ikke er tilstrekkelige for å oppnå varig endring. I hierarkiske organisasjoner som fengsler krever dette mer enn individuell vilje og faglig engasjement. Ifølge Fixsen et al. (2005; 2009) må implementering inneholde ledelsesforankring, administrativ støtte, tydelig kommunikasjon om hensikt og nytteverdi, samt opplæring og løpende støtte til ansatte.

Ansattes beskrivelser av tidspres, varierende kompetanse og uklare roller indikerer at flere av disse forutsetningene foreløpig ikke er på plass. Den samme utfordringen fremkommer i tilsynsrådets rapport fra Ringerike fengsel (2025), som beskriver lav bemanning, høy turnover og økt bruk av ufaglærte vikarer som faktorer som direkte påvirker oppfølging, trygghet og kontinuitet i arbeidet. Dersom disse strukturelle utfordringene ikke adresseres, øker risikoen for at evalueringssamtaler reduseres til en symbolsk rutine snarere enn et meningsfullt verktøy.

Erfaringer fra psykisk helsevern viser hva som kan skje når slike forutsetninger ikke ivaretas. Hammervold (2020, 2021) fant at pasienter ofte opplevde ettersamtaler etter bruk av tvang som for standardiserte, korte og lite tilpasset egne behov, særlig når ansatte hadde fått utilstrekkelig opplæring. Resultatet var at samtaler mistet verdi, og pasientene ble mindre villige til å dele sine erfaringer. Dette illustrerer risikoen for at eventuelle evalueringssamtaler i fengsel kan ende opp som formaliteter dersom de ikke implementeres med kvalitet.

Samlet peker funn og forskning på at evalueringssamtaler har potensial til å styrke tillit, mestring og læring etter bruk av makt, isolasjon og tvangsmidler. For å realisere dette potensialet må tiltaket forankres på politisk og organisatorisk nivå og understøttes av tilstrekkelig kapasitet, kompetanse og gode rammebetingelser. Med dette på plass kan samtaler bli et verktøy som fremmer innsattes opplevelse av god oppfølging og rettssikkerhet. Uten dette kan de ende som en formell rutine uten reell verdi.

7 Veien mot strukturert oppfølging

Det finnes allerede enkelte lokale initiativ som peker mot en mer systematisk oppfølging etter bruk av tvangstiltak. Samtidig viser juridiske og politiske signaler at strukturert oppfølging ennå ikke er et prioritert satsingsområde nasjonalt. Dette kapitlet belyser hvordan dagens praksis, pågående utviklingsarbeid og sentrale etiske dilemmaer kan danne grunnlag for videre utprøving og vurdering av evalueringssamtaler i kriminalomsorgen.

7.1 Pågående initiativ i kriminalomsorgen

To fengsler har allerede tatt initiativ til å utvikle oppfølging i tråd med anbefalingene fra Sivilombudet.

- Trondheim fengsel har utarbeidet et evalueringsskjema som gir innsatte anledning til å formidle sin opplevelse av tvangsbruk. Skjemaet brukes til å evaluere enkelthendelser og identifisere forbedringsområder, og temaet tas også opp i kontaktutvalgs-møter med innsatte for å drøfte tiltak som kan redusere isolasjon og tvangsbruk (Sivilombudet, 2025a).
- Stavanger fengsel har innført samtaler med innsatte etter opphold på sikkerhetscelle, med vekt på vurdering av videre tiltak og forebygging av nye hendelser. Prosedyren skal justeres i lys av erfaringene fra dette arbeidet (Sivilombudet, 2025b).

7.2 Juridiske rammer og politiske signaler

Den 29. august 2025 la Justis- og beredskapsdepartementet frem Prop. 165 L (2024–2025) *Endringer i straffegjennomføringsloven mv. (isolasjon i fengsel)*. Proposisjonen inneholder ikke forslag om å innføre strukturert oppfølging eller evalueringssamtaler, men omtaler KDI sitt synspunkt om at innsatte bør gis mulighet til å uttale seg før en beslutning om bruk av tvangsmidler fattes. Departementet deler intensjonen, men går ikke inn for en slik generell lovfesting nå. Departementet har også merket seg KDI sitt forslag om plikt til å vurdere sårbarhetsfaktorer, men mener dette bør vurderes samlet for flere typer inngrep på et senere tidspunkt.

7.3 Risiko og etiske dilemma

Et spørsmål som krever videre avklaring er risikoen for selvinkriminering. I møter med Kriminalomsorgens region nord ble det problematisert at innsatte i en evalueringssamtale kan utlevere opplysninger som senere kan brukes mot dem, ettersom kriminalomsorgen anmelder alle vold- og trusselhendelser mot ansatte. Dette understreker behovet for klare rammer og trygghet rundt hvordan en eventuell evalueringssamtale skal gjennomføres.

8 Anbefalinger

Funnene fra denne studien viser tydelig behov for en mer systematisk og faglig forankret oppfølging etter bruk av makt, isolasjon og tvangsmidler. Med bakgrunn i disse funnen, som danner grunnlag for rapporten, **anbefales det at evalueringssamtaler etter bruk av tvangstiltak innføres som et prøveprosjekt i kriminalomsorgen**. For å sikre kvalitet og relevans bør tiltaket utvikles i samarbeid med både ansatte og innsatte.

I det følgende presenteres tre hovedanbefalinger ved en innføring av evalueringssamtale i Kriminalomsorgen, hver utdypet med begrunnelse.

1. Nasjonale retningslinjer og ansvar

Anbefaling: Utarbeide en nasjonal veileder eller rundskriv som regulerer oppfølging etter bruk av makt, isolasjon og tvangsmidler, og som tydelig avklarer ansvar for gjennomføring og dokumentasjon på tvers av etater.

Begrunnelse: Funn viser at dagens oppfølging er uforutsigbar og personavhengig. En nasjonal standard vil bidra til likeverdig praksis og redusere sårbarheten for lokale variasjoner.

Anbefaling: Sikre at det avsettes tid og ressurser til evalueringssamtaler, og at tiltaket forankres i ledelse og samarbeid mellom kriminalomsorg og helsetjeneste.

Begrunnelse: Ansatte peker på at manglende kapasitet og uklare roller er et hinder for å gjennomføre samtaler med nødvendig kvalitet.

2. Kompetanse og opplæring

Anbefaling: Gi ansatte obligatorisk opplæring i traumeforståelse, samtaleteknikk og relasjonsarbeid, og etabler system for veiledning og fagstøtte.

Begrunnelse: Mange innsatte har tidligere erfaring med vold og traumer. Opplæring og støtte er avgjørende for å forebygge retraumatisering og sikre faglig kvalitet i oppfølgingssamtaler.

3. Brukermedvirkning og relasjonsbygging

Anbefaling: Tilrettelegg for reell medvirkning ved å gi innsatte fleksibilitet i valg av tidspunkt, innhold i samtalen, samt mulighet til å ha med en støtteperson eller nøytral samtalepartner.

Begrunnelse: Funn viser at medvirkning styrker tillit og opplevelse av mening, og reduserer risiko for at samtalen oppleves som kontroll.

Anbefaling: Vurder hvordan pårørende kan involveres som ressurs i oppfølgingen, i tråd med føringer i Meld. St. 31 (2024–2025).

Begrunnelse: For noen innsatte kan støtte fra pårørende gi bedre forutsetninger for bearbeiding og videre rehabilitering.

9 Oppsummering og videre kunnskapsbehov

Studien viser at oppfølging etter bruk av tvangstiltak i fengsel er et område med betydelige mangler, men også med potensial for utvikling. Ved å inkludere både innsatte og ansatte gir prosjektet et bredt bilde av praksis og behov, og bidrar med ny kunnskap på et felt som tidligere har vært lite undersøkt.

9.1 Styrker og svakheter ved studien

En styrke ved studien er at den inkluderer både innsatte og ansattes erfaringer, noe som gir innsikt i en opplevd virkelighet. Samtidig har prosjektet enkelte begrensninger. Utvalget er avgrenset og består utelukkende av menn. Dermed er det usikkert om funnene i studien er generaliserbare til den norske fengselspopulasjonen.

Intervjuene ble gjennomført uten lydopptak, noe som kan ha ført til tap av nyanser, selv om notatene ble kvalitetssikret med deltakerne. Selv med disse begrensningene gir studien viktige indikasjoner på behovet for mer systematisk oppfølging.

9.2 Videre kunnskapsbehov

Denne studien avdekker flere områder der det er behov for videre forskning. Det bør undersøkes hvordan innsatte faktisk opplever evalueringssamtaler dersom de innføres, og hvilke faktorer som avgjør om samtalene oppleves som meningsfulle. Fremtidige studier bør vurdere å inkludere de fengsler hvor bruken av tvangstiltak er mest utbredt. Det kan gi et bredere og mer helhetlig bilde av behovet for strukturert oppfølging. I tillegg bør kvinner og personer med minoritetsbakgrunn inkluderes, da denne undersøkelsen kun omfatter norsktalende mannlige innsatt

9.3 Oppsummering og fremtidig retning

Funnene i studien viser at dagens oppfølging etter bruk av makt, isolasjon og tvangsmidler i fengsel er fragmentert og lite systematisk, men at både innsatte og ansatte ser potensialet i å utvikle mer strukturert og relasjonsbasert praksis.

De politiske signalene viser at innføring av evalueringssamtaler foreløpig ikke er et prioritert område på sentralt nivå. Samtidig har enkelte fengsler tatt initiativ til å prøve ut strukturerte former for oppfølging etter anbefalinger fra Sivilombudet.

Dersom strukturert oppfølging gjennom evalueringssamtaler utvikles og gjennomføres med god kvalitet og reell brukervedvirkning, kan de bidra til å styrke innsattes rettssikkerhet. De kan også gi emosjonell støtte og bidra til bearbeiding etter belastende hendelser, samtidig som de kan forebygge gjentakelse av tvangstiltak gjennom læring og evaluering. Videre kan de gi ansatte et bedre grunnlag for refleksjon og trygg samhandling.

Det videre arbeidet bør derfor fokusere på forankring og utvikling på sentralt nivå, og på implementering av tiltaket med tydelige rammer og brukervedvirkning. Dette forutsetter styrking av kompetanse og en gradvis utprøving som følges av systematisk evaluering.

10 Referanseliste

- Arbeidsmiljøloven [lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv.]. (2005). *LOV-2005-06-17-62*. Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-62>
- Askheim, O. P. (2017). Brukermedvirkningsdiskurser i den norske velferdspolitikken. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 20(2), 134–149.
<https://www.scup.com/doi/epdf/10.18261/issn.2464-3076-2017-02-03>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–1. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brottveit, G., & Fugletveit, R. (2018). Å møtes som mennesker og medmennesker. I R. Fugletveit (red.), *Å møtes som menneske og medmenneske* (s. 1–15). Universitetsforlaget.
- Bukten, A., Lund, I. O., Rognli, E. B., & Clausen, T. (2016). Rusmiddelbruk og helsesituasjon blant innsatte i norske fengsler (SERAF-rapport nr. 2/2016). Senter for rus- og avhengighetsforskning (SERAF), Universitetet i Oslo.
<https://www.med.uio.no/klinmed/forskning/sentre/seraf/publikasjoner/rapporter/2016/nedlastinger/seraf-rapport-nr-2-2016-rusmiddelbruk-og-helsesituasjon-blant-innsatte.pdf>
- Butterworth, H., Wood, L., & Rowe, S. (2022). Patients' and staff members' experiences of restrictive practices in acute mental health in-patient settings: systematic review and thematic synthesis. *BJPsych Open*, 8(6), e178.
<https://doi.org/10.1192/bjo.2022.574>
- Cramer, V. (2014). *Forekomst av psykiske lidelser hos domfelte i norske fengsler* (Prosjektrapport 2014-1). Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri.
https://sifer.no/wpcontent/uploads/2019/08/Forekomst_av_psykiske_lidelser_hos_domfelte_i_norske_fengsler.pdf
- De forente nasjoner. (1984). *FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff* [Traktat 1984-12-10-1]. Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/TRAKTATEN/traktat/1984-12-10-1>
- Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen. (1950). *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* (ETS No. 005). Europarådet.
https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi* (4).

- utg.). De nasjonale forskningsetiske komiteene.
<https://www.forskningsetikk.no/ressurser/publikasjoner/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi/>
- Fixsen, D. L., Blase, K. A., Duda, M. A., Naoom, S. F., & Wallace, F. (2005). *Implementation research: A synthesis of the literature* (FMHI Publication #231). University of South Florida, Louis de la Parte Florida Mental Health Institute, National Implementation Research Network.
<https://nirn.fpg.unc.edu/resources/implementation-research-synthesis-literature>
- Fixsen, D. L., Blase, K. A., & Van Dyke, M. (2009). *Core implementation components*. *Research on Social Work Practice*, 19(5), 531–540.
<https://doi.org/10.1177/1049731509335549>
- Friestad, C., & Hansen, I. L. S. (2004). Levekår blant innsatte (Fafo-rapport 429). Fafo.
https://www.fafo.no/media/com_netsukii/429.pdf
- Forvaltningsloven [lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker]. (1967). *LOV-1967-02-10-00*. Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1967-02-10-00>
- Giertsen, H., & Rua, M. (2014). Møtested for straff og velferd: Rusmestringsavdelinger i fengsel, ansattes syn. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*, 101(2), 158–182.
https://www.researchgate.net/publication/339837915_Motested_for_straff_og_velferd_Rusmestringsavdelinger_i_fengsel_ansattes_syn
- Halvorsen, E., Khawaja, N., & Storvik, B. L. (2019). *Rapportlære for kriminalomsorgen* (1. utg.). Fagbokforlaget.
- Hammer, K. H., & Lundeberg, I. R. (2025). Konflikthåndtering og traumeforståelse i fengsel. I E. Fransson, S. Gaarder, & I. R. Lundeberg (Red.), *Barn, unge og straffegjennomføring* (s. 287–311). Cappelen Damm Akademisk.
<https://doi.org/10.23865/cdf.235.ch10>
- Hammervold, U. E., Norvoll, R., Vevatne, K., & Sagvaag, H. (2020). Post-incident reviews – A gift to the ward or just another procedure? Care providers’ experiences and considerations regarding post-incident reviews after restraint in mental health services: A qualitative study. *BMC Health Services Research*, 20, Article 499.
<https://doi.org/10.1186/s12913-020-05370-8>
- Hammervold, U. E., Norvoll, R., & Sagvaag, H. (2022). Post-incident reviews after restraints – Potential and pitfalls: Patients’ experiences and considerations. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 29(3), 472–483.
<https://doi.org/10.1111/jpm.12776>
- Helsedirektoratet. (2021). Pasienten skal tilbys minst én samtale for evaluering av tvangstiltak som har vært gjennomført. Helsedirektoratet.

<https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/tvang-forebygging-av-tvang-i-psykisk-helsevern-for-voksne/tilnaerminger-i-pasientbehandlingen/pasienten-skall-tilbys-minst-en-samtale-for-evaluering-av-tvangstiltak-som-har-vaert-gjennomfort>

Helsedirektoratet. (2023, 5. juli). *Psykisk helsevernloven med kommentarer* [Rundskriv]. Helsedirektoratet.

<https://www.helsedirektoratet.no/rundskriv/psykisk-helsevernloven-med-kommentarer>

Helsedirektoratet. (2025, 4. april). *Brukermedvirkning* [nettside]. Helsedirektoratet.

<https://www.helsedirektoratet.no/lov-og-forskrift/brukermedvirkning>

Helseforetaksloven [lov om helseforetak m.m.]. (2001). *LOV-2001-06-15-93*. Lovdata.

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2001-06-15-93>

Helse- og omsorgstjenesteloven [lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m.]. (2011). *LOV-2011-06-24-30*. Lovdata.

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2011-06-24-30>

Jacobsen, N. B. (2018). Fengsel og frihet: Gjengangeres soningserfaringer. I J. F. Rye & I. R. Lundeberg (Red.), *Fengslende sosiologi: Makt, straff og identitet i Trondheims fengsler* (s. 57–76). Cappelen Damm Akademisk

Justis- og beredskapsdepartementet. (2025a). Prop. 165 L (2024–2025). *Endringer i straffegjennomføringsloven mv. (isolasjon i fengsel)*. Hentet fra

<https://www.regjeringen.no/contentassets/4c6af718620846d6bbd219868cbecccc/no/pdfs/prp202420250165000dddpdfs.pdf>

Justis- og beredskapsdepartementet. (2025b). Meld. St. 31 (2024–2025). *Straff som virker – straffegjennomføring for et tryggere Norge*. Regjeringen.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/5cd55ac60af74e8997f9de66cb9ae243/no/pdfs/stm202420250031000dddpdfs.pdf>

Kriminalomsorgen. (2005). Yrkesetiske retningslinjer for ansatte i kriminalomsorgen.

https://img3.custompublish.com/getfile.php/225758.823.xyefvdruru/yrkesetiske_retningslinjer05.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no

Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. (2002). Retningslinjer for kontaktbetjentarbeidet (Rundskriv KSF 02/2002). Justisdepartementet.

https://img3.custompublish.com/getfile.php/159950.823/rundskr_ksf20022.pdf?return=kriminalomsorgen.custompublish.com

Kriminalomsorgsdirektoratet. (2017). *III. Sikkerhet, kontroll og disiplin* [Retningslinje, revidert 27. oktober 2008, oppdatert 16. oktober 2017]. Kriminalomsorgen.

<https://img3.custompublish.com/getfile.php/3979996.823.zsjt7muwuzbuw/III.%2BSikkerhet%2C%2Bkontroll%2Bog%2Bdisiplin.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no>

- Kriminalomsorgsdirektoratet. (2019). § 37 – *Utelukkelse fra fellesskapet som forebyggende tiltak* [Retningslinje, revidert 2. april 2019, oppdatert 22. april 2016]. Kriminalomsorgen.
<https://img3.custompublish.com/getfile.php/3980146.823.qupnnisijz7nmi/%C2%A7%C2%A7%C2%A7%C2%B37%2B-%2B%2BUtelukkelse%2Bfra%2Bfellesskapet%2Bsom%2Bforebyggende%2Btiltak.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no>
- Kriminalomsorgsdirektoratet. (2021). *Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen 2021 -2026* [Brosjyre]. Kriminalomsorgen.
https://img3.custompublish.com/getfile.php/4809326.823.mbtqwblbkpljqk/KDI_strategibrosjyre%2B20212026_FERDIG.pdf?return=kriminalomsorgen.custompublish.com
- Kriminalomsorgsdirektoratet. (2023). § 7 – *Saksbehandlingsregler* [Retningslinje, revidert 27. oktober 2008, oppdatert 16. januar 2023]. Kriminalomsorgen.
<https://img3.custompublish.com/getfile.php/3980044.823.bu7tjwnjwitiim/%C2%A7%2B7%2B%2BSaksbehandlingsregler%2C%2Btaushetsplikt%2Bog%2Bopplysningsplikt.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no>
- Kriminalomsorgsdirektoratet. (2023). § 38 – *Bruk av tvangsmidler i fengsel* [Retningslinje, revidert 15. mars 2019, oppdatert 16. januar 2023]. Kriminalomsorgen.
<https://img3.custompublish.com/getfile.php/3980147.823.wsuslau7qsl7us/%C2%A7%C2%A7%C2%A7%C2%B38%2B%2BBruk%2Bav%2Btvangsmidler%2Bi%2Bfengsel.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no>
- Kriminalomsorgsdirektoratet. (u.å.). *Veileder for isolasjonsreducerende arbeid i kriminalomsorgen: Aktiviseringsteam og ressursteam*.
<https://img3.custompublish.com/getfile.php/5419256.823.tptju7j7jsw7iq/Veileder%2Bfor%2Bisolasjonsreducerende%2Barbeid%2Bi%2Bkriminalomsorgen.%2BAktiviseringsteam%2Bog%2Bressursteam.pdf?return=kriminalomsorgen.custompublish.com>
- Kriminalomsorgsdirektoratet. (2024). *Årsrapport 2023*.
<https://kudos.dfo.no/dokument/88638/arsrapport-kriminalomsorgsdirektoratet-2023>
- Kriminalomsorgsdirektoratet. (2025). *Årsrapport 2024*.
<https://kudos.dfo.no/documents/368621/files/47174.pdf>
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal Akademisk.
- Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) av 10. februar 1967 nr. 00. (u.å.). Lovdata.
<https://lovdata.no/lov/1967-02-10>
- Lov om helseforetak m.m. (helseforetaksloven) av 15. juni 2001 nr. 93. (u.å.). Lovdata.
<https://lovdata.no/lov/2001-06-15-93>

- Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven) av 24. juni 2011 nr. 30. (u.å.). Lovdata.
<https://lovdata.no/lov/2011-06-24-30>
- Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) (LOV-1999-05-21-30). (1999). Vedlegg 2: Den europeiske menneskerettskonvensjon med protokoller (norsk oversettelse). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30#VEDLEGG2>
- Lundeberg, I. R., & Mjåland, K. (2014). Penal hybridization: Staff–prisoner relationships in a Norwegian drug rehabilitation unit. In E. H. K. Gubrium, S. Järvinen, & M. L. Warner (Eds.), *Juridification and social citizenship in the welfare state* (pp. 183–202). Edward Elgar Publishing. <http://dx.doi.org/10.4337/9781783470235.00015>
- Malterud, K. (2017). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: En innføring* (4. utg.). Universitetsforlaget.
- Menneskerettsloven [lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett]. (1999). LOV-1999-05-21-30. Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30>
- Miller, N. A., & Najavits, L. M. (2012). Creating trauma-informed correctional care: A balance of goals and environment. *European Journal of Psychotraumatology*, 3(1), Article 17246. <https://doi.org/10.3402/ejpt.v3i0.17246>
- Mæhlumshagen, M. S., & Storvik, B. L. (2024). *Menneskerettigheter i fengsel* (1. utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Pasient- og brukerrettighetsloven [lov om pasient- og brukerrettigheter]. (1999). LOV-1999-07-02-63. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-63>
- Rambøll Management Consulting. (2023). Kartlegging av psykiske belastningsreaksjoner blant ansatte i kriminalomsorgen. Rambøll Management Consulting.
<https://www.ramboll.com/no-no/innsikt/var-effekt-pa-baerekraft/kartlegging-av-psykiske-belastningsreaksjoner-blant-ansatte-i-kriminalomsorgen>
- Revold, M. K. (2015) *Innsattes levekår 2014. Før, under og etter soning* (Rapport 2015/47). Statistisk sentralbyrå.
<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/levokarsundersokelse-blant-innsatte-2014>
- Shalev, S. (2008). A sourcebook on solitary confinement. London School of Economics, Mannheim Centre for Criminology.
https://www.researchgate.net/publication/45428618_A_Sourcebook_on_Solitary_Confinement

- Sivilombudet. (2025a, 10. januar). *Oppfølging fra Trondheim fengsel og forvaringsanstalt* (Besøksrapport nr. 81: Trondheim fengsel og forvaringsanstalt, avdeling Nermarka 10.-12. mars 2024).
<https://www.sivilombudet.no/wp-content/uploads/2025/02/Oppfolging-fra-Trondheim-fengsel-og-forvaringsanstalt-10.01.2025.pdf>
- Sivilombudet. (2025b, 30. mai). *Svar fra Stavanger fengsel* (Besøksrapport nr. 84: Besøk til Stavanger fengsel 17.–19. september 2024).
<https://www.sivilombudet.no/besoksrapporter/besok-til-stavanger-fengsel-2/>
- Sivilombudet. (2025c). *Besøksrapport nr. 86: Bruk av sikkerhetscelle i Oslo fengsel, 10.–12. februar 2025*.
<https://www.sivilombudet.no/wp-content/uploads/2025/06/Besoksrapport-2025-bruk-av-sikkerhetscelle-Oslo-fengsel.pdf>
- Sivilombudet. (2025d). *Særskilt melding til Stortinget om innlåsning og faktisk isolasjon i fengslene* (Dok. 4:1 (2024/25)).
<https://www.sivilombudet.no/wp-content/uploads/2025/03/Sivilombudet-2025-%E2%80%93-Saerskilt-melding-til-Stortinget-om-innlasing-og-faktisk-isolasjon-i-fengslene.pdf>
- Sivilombudsmannen. (2019). *Særskilt melding til Stortinget om isolasjon og mangel på menneskelig kontakt i norske fengsler* (Dok. 4:3 (2018–2019)).
<https://www.sivilombudet.no/aktuelt/saerskilt-melding-til-stortinget-om-isolasjon-i-norske-fengsler/>
- Sivilombudsmannen. (2020). *Bruk av sikkerhetsseng i norske fengsler: Temarapport 2020*.
<https://www.sivilombudet.no/wp-content/uploads/2020/05/Temarapport-NORSK-sikkerhetsseng-i-fengsler.pdf>
- Solbakken, L. E., Bergvik, S., & Wynn, R. (2024). Breaking down barriers to mental healthcare access in prison: a qualitative interview study with incarcerated males in Norway. *BMC Psychiatry*, 24, 292. <https://doi.org/10.1186/s12888-024-05736-w>
- Solbakken, L. E., & Wynn, R. (2022). Barriers and opportunities to accessing social support in the transition from community to prison: A qualitative interview study with incarcerated individuals in Northern Norway. *BMC Psychology*, 10(1), 185.
<https://doi.org/10.1186/s40359-022-00895-5>
- Tilsynsrådet for kriminalomsorgen. (2025, 28. april). *Tilsynsrapport ved Ringerike fengsel 2025*. [Rapport]. Sivilrettsforvaltningen.
<https://www.sivilrett.no/tilsynsradet-for-kriminalomsorgen/rapporter-og-publikasjoner>
- Tverborgvik, T., Stavseth, M. R., Lothe, J., Havnes, I. A., Clausen, T., Lindstad, M., Rønning, A. R., & Bukten, A. (2024). *Levekår og helse blant innsatte i norske fengsler*

(SERAF-rapport nr. 5/2024). Senter for rus- og avhengighetsforskning (SERAF), Universitetet i Oslo.

<https://www.med.uio.no/klinmed/forskning/sentre/seraf/publikasjoner/rapporter/2024/seraf-rapport-nr-5-2024-levekar.html>

United Nations. (2015). United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules). United Nations.

https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

SIFER

